

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Viešosios teisės katedra

Agnietės Ruminaitės,

V kurso, Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės

studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Pažeidžiamų asmenų žmogaus teisių apsauga laisvės atėmimo bausmės
vykdymo metu**

Protection of Human Rights of Vulnerable People during Imprisonment

Vadovė: doc. dr. Vygantė Milašiūtė

Recenzentė: vyr. lekt. dr. Karolina Bubnytė – Širmenė

Vilnius

2025

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe analizuojama pažeidžiamų asmenų žmogaus teisių apsauga laisvės atėmimo bausmės vykdymo metu. Tyrimo objektas – nėščių moterų, moterų, auginančios mažamečius vaikus ir šių vaikų teisių apsauga įkalinimo įstaigose. Darbe analizuojama pažeidžiamumo koncepcijos esmė nagrinėjant tarptautinius ir regioninius teisės aktus, aktualią praktiką ir mokslinius straipsnius šia tema. Siekiant įvertinti pasirinktų pažeidžiamų grupių padėtį įkalinimo įstaigose, analizuojami tarptautiniai ir regioniniai standartai, aktuali praktika ir moksliniai straipsniai.

Pagrindiniai žodžiai: pažeidžiamos grupės, žmogaus teisių apsauga, įkalinimo įstaigos, laisvės atėmimo bausmės vykdymas.

This thesis analyzes the protection of human rights of vulnerable people during the imprisonment. The object of the study is the protection of the rights of pregnant women, women raising minor children, and their children in prison. The study analyzes the concept of vulnerability by examining international and regional legislation, relevant practices, and academic articles on the subject. In order to assess the situation of selected vulnerable groups in prisons, international and regional standards, relevant practices and academic articles are analyzed.

Key words: vulnerable groups, human rights protection, prisons, executing a custodial sentence.

TURINYS

IVADAS	4
1. PAŽEIDŽIAMUMO SĄVOKA	8
1.1. Pažeidžiamumas Jungtinių Tautų lygmenyje	9
1.2. Pažeidžiamumas pagal Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvenciją	13
1.3. Pažeidžiamumo koncepcijos svarba	18
2. PAŽEIDŽIAMUMO VERTINIMAS ĮKALINIMO ĮSTAIGOSE	19
2.1. Pažeidžiamų grupių identifikavimo problematika	19
2.2. Nėščių moterų, moterų, auginančių mažamečius vaikus, bei šių vaikų pažeidžiamumo problematika laisvės atėmimo bausmės vykdymo metu	20
3. TARPTAUTINIAI IR REGIONINIAI STANDARTAI DĖL PAŽEIDŽIAMŲ ASMENŲ APSAUGOS LAISVĖS ATĖMIMO BAUSMĖS VYKDYMO METU	24
3.1. Jungtinių Tautų standartai	24
3.2. Europos Tarybos rekomendacijos	26
4. PAŽEIDŽIAMŲ ASMENŲ ŽMOGAUS TEISIŲ APSAUGOS ĮKALINIMO ĮSTAIGOSE VERTINIMAS PRAKTIKOJE	31
4.1. Europos Tarybos žmogaus teisių apsaugos institucijų praktika	31
4.2. Pažeidžiamų grupių padėties vertinimas nacionaliniu lygmeniu	38
IŠVADOS	43
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	45
SANTRAUKA	51
SUMMARY	52

IVADAS

Temos aktualumas. Žmogaus teisių apsauga laisvės atėmimo bausmės vykdymo metu plačiai diskutuotinas klausimas tiek tarptautiniu, tiek nacionaliniu lygmeniu. Kaip pažymi autoriai Sakalauskas ir Norvaišytė, kalinimo metu kylanti žmogaus teisių pažeidimo rizika turi kelti susirūpinimą ir jai turi būti skiriamas išskirtinis dėmesys, nes bausmės atlikimas žmogaus teisių ir orumo negerbiančioje atmosferoje tampa beprasmiškas, o nuteistojo socialinė integracija sunkiai įmanoma – valstybė savo sukurtomis struktūromis pati daro teisės pažeidimus, kuriuos draudžia daryti savo gyventojams (Sakalauskas, Norvaišytė, 2022, p. 342). Šiame darbe asmenų, atliekančių laisvės atėmimo bausmę, žmogaus teisių apsauga vertinama per pažeidžiamumo koncepciją. Pažeidžiamos grupės apibūdinamos kaip asmenų grupės, kurios dėl tam tikrų veiksmų yra ypač veikiamos arba labiau linkusios patirti tiek fizinę, tiek emocinę žalą (Nifosi – Sutton, 2017, p. 15). Asmenys, atliekantys laisvės atėmimo bausmę, yra laikomi pažeidžiami dėl suvaržytos laisvės. Tačiau, tarp šių asmenų egzistuoja skirtingos pažeidžiamų asmenų grupės, kurios turi specifinių poreikių. Autorius Kanev pabrėžia, jog pažeidžiami įkalinti asmenys gali patirti įvairius žmogaus teisių pažeidimus – tiek pilietinių ir politinių, tiek ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių srityje. Įkalinimo įstaigos nėra tiesiogiai pritaikytos skirtingoms pažeidžiamoms grupėms, todėl įkalinimas lemia skirtingus pažeidimus (Kanev, 2021, p. 52). Darbe pasirinktos nagrinėti šios pažeidžiamos grupės – nėščios moterys, moterys, auginančios mažamečius vaikus, ir vaikai, augantys kartu įkalinimo įstaigose. Nors šioms grupėms yra skiriamas papildomas dėmesys tiek Jungtinių Tautų (toliau – JT), tiek Europos Tarybos (toliau – ET) standartuose dėl sąlygų įkalinimo įstaigose, tačiau praktikoje šių standartų įgyvendinimas dažnai kelia iššūkių. Pasirinktų pažeidžiamų grupių padėties vertinimas įkalinimo įstaigose atskleidžia ne tik šių grupių žmogaus teisių užtikrinimo problematiką, tačiau parodo bendrą požiūrį į pažeidžiamumo atpažinimą laisvės atėmimo bausmės vykdymo metu.

Darbo tikslas. Atskleisti pažeidžiamų asmenų žmogaus teisių užtikrinimo problematiką laisvės atėmimo bausmės vykdymo metu, vertinant tarptautinius ir regioninius standartus, skirtus pasirinktų grupių apsaugai, bei aktualią praktiką. Išnagrinėti, kaip pažeidžiamumo koncepcija suprantama tarptautiniu ir regioniniu lygmeniu ir kokios pažeidžiamos grupės yra išskiriamos. Magistro darbe pasirinktos pažeidžiamos grupės, išsiskiria kompleksiniu

pažeidžiamumu, kuris gali lemti didesnę žmogaus teisių pažeidimo riziką laisvės atėmimo bausmės vykdymo metu.

Darbo uždaviniai.

1. Įvertinti pažeidžiamumo koncepcijos reikšmę, nagrinėjant žmogaus teisių apsaugą reglamentuojančius teisės aktus ir jų taikymo praktiką, bei skirtingas autorių pozicijas dėl šios koncepcijos svarbos žmogaus teisių apsaugai.
2. Išanalizuoti pažeidžiamų asmenų grupių identifikavimo problematiką laisvės atėmimo bausmės vykdymo metu ir atskleisti pasirinktų grupių pažeidžiamumo ypatumus įkalinimo įstaigose.
3. Išnagrinėti JT ir ET standartuose dėl kalinimo sąlygų nustatytą pasirinktų pažeidžiamų grupių apsaugą ir pateikti vertinimą, kaip atsižvelgiama į šių grupių pažeidžiamumą.
4. Išanalizuoti Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) ir ET Kankinimų prevencijos komiteto praktiką, aktualią pasirinktų pažeidžiamų grupių žmogaus teisių apsaugai.
5. Išnagrinėti, kokia pasirinktų pažeidžiamų grupių padėtis yra įkalinimo įstaigose nacionaliniu lygmeniu ir kaip atsižvelgiama į specifinius šių grupių poreikius atliekant žmogaus teisių stebėseną įkalinimo įstaigose.

Darbo objektas. Nėščių moterų, moterų su mažamečiais vaikais ir šių vaikų žmogaus teisių apsaugos problematika laisvės atėmimo bausmės vykdymo metu vertinant per pažeidžiamumo koncepciją.

Tyrimo metodai.

1. Dokumentų analizės metodas – taikomas siekiant išanalizuoti žmogaus teisių apsaugai skirtus teisės aktus ir įvertinti, kaip jų nuostatose atsižvelgiama į pažeidžiamas grupes, taip pat taikomas nagrinėjant tarptautinius ir regioninius standartus, susijusius su tinkamų kalinimo sąlygų užtikrinimu, ir aktualią praktiką pažeidžiamų grupių atžvilgiu.
2. Lyginamasis – naudojamas siekiant palyginti skirtingas autorių nuomones, taip pat lyginant tarptautiniuose ir regioniniuose dokumentuose įtvirtintus apsaugos standartus.

3. Sisteminis – naudojamas tam, jog nustatyti kokios pažeidžiamos grupės yra išskiriamos nagrinėtuose teisės aktuose ir praktikoje, kokie nustatyti pažeidžiamų grupių apsaugos standartai įkalinimo įstaigose ir kaip šie standartai užtikrinami praktikoje.
4. Loginis – naudojamas analizuojant pasirinktus aktualius šaltinius nagrinėjamai temai ir pateikiant išvadas.
5. Lingvistinis – taikytas siekiant atskleisti „pažeidžiamumo“ ir „pažeidžiamų grupių“ sąvokos vartojimo esmę žmogaus teisių apsaugos institucijų praktikoje ir moksliniuose straipsniuose.

Darbo originalumas. Magistro darbas originalus dėl įkalintų asmenų apsaugos vertinimo per pažeidžiamumo koncepciją. Per paskutinius penkerius metus, Lietuvoje buvo magistro darbų, kurie nagrinėjo tarptautinės teisės standartų reikšmę laisvės atėmimo bausmės vykdymui ar šios bausmės vykdymo ypatumus vienai iš grupių – moterims. Lietuvoje taip pat yra mokslinių darbų, kurie analizuoja žmogaus teisių apsaugą laisvės atėmimo bausmės vykdymo metu. Pavyzdžiui, Sakalausko ir Norvaišytės straipsnis „Žmogaus orumą ir teisės užtikrinančios kalnimo sąlygos Lietuvoje – misija (ne)įmanoma?“ (2022), Tereškino ir kt. autorių monografija „Moterys Lietuvos baudžiamojo teisingumo sistemoje: nuo baudimo praktikų iki bausmės patirčių“ (2021), Sakalausko ir kt. autorių monografija „Kalinimo sąlygos ir kalinių socialinės integracijos prielaidos“ (2020). Tačiau šiuose darbuose vertinama žmogaus teisių apsauga ar kalnimo sąlygos bendrai visų asmenų atžvilgiu arba atskirai neanalizuojant šiame darbe pasirinktų pažeidžiamų grupių žmogaus teisių apsaugos. Magistro darbas išsiskiria iš kitų dėl pažeidžiamumo koncepcijos analizės ir pasirinktų pažeidžiamų grupių vertinimo atsižvelgiant į specifinius jų poreikius laisvės atėmimo bausmės vykdymo metu. Tarptautiniu lygmeniu yra mokslinių straipsnių, kurie nagrinėja atskirų pažeidžiamų grupių apsaugą laisvės atėmimo bausmės vykdymo metu, tačiau dažniausiai tai pažeidžiamos grupės, kurių pažeidžiamumas grindžiamas įprastai praktikoje vertinamais pažeidžiamumo požymiais, tokiais kaip lytis ar amžius. Šiame darbe pasirinktų grupių pažeidžiamumas kompleksinis, kuris priklauso ne tik nuo suvaržytos laisvės ar lyties.

Darbo šaltiniai. Darbe pasirinkti svarbiausi žmogaus teisių apsaugos teisės aktai JT ir ET lygmeniu, aktuali šių teisės aktų taikymo praktika pažeidžiamų grupių atžvilgiu ir mokslinė literatūra, nagrinėjanti šių teisės aktų reikšmę pažeidžiamų grupių apsaugai.

Daugiausia remtasi šių autorių įžvalgomis – Nifosi – Sutton (2017), Limantės ir Tereškino (2022), Limantės (2024) ir kitų autorių darbais. Kitose darbo dalyse buvo aktualūs šaltiniai, kurie nagrinėja pasirinktų pažeidžiamų grupių apsaugą laisvės atėmimo bausmės vykdymo metu ir bendrai žmogaus teisių apsaugą įkalinimo įstaigose. Buvo nagrinėjami JT ir ET priimti dokumentai, skirti tinkamų sąlygų įkalinimo įstaigose užtikrinimui ir ET žmogaus teisių apsaugos institucijų praktika. Siekiant įvertinti kaip pasirinktų pažeidžiamų grupių padėtis vertinama įkalinimo įstaigose nagrinėta Nacionalinių prevencijos mechanizmų ataskaitos iš įkalinimo įstaigų ir šias ataskaitas nagrinėjantys šaltiniai. Šioje darbo dalyje daugiausia buvo remtasi autorių Kanev (2021), Baldwin ir Abbott (2023), Ciuffoletti (2020), Paprzycki (2017) darbais ir kitų mokslininkų įžvalgomis.

1. PAŽEIDŽIAMUMO SĄVOKA

Pažeidžiamumo sąvoka gali būti suprantama kaip tam tikros asmenų grupės mažiau palanki padėtis, atsižvelgiant į socialinius, fizinius ar ekonominius skirtumus. Šios grupės yra dažniau paveikiamos diskriminacijos, todėl reikalauja daugiau valstybės dėmesio ir papildomo teisinio reguliavimo. Pažeidžiamumo sąvoka apibrėžti yra sudėtinga, nes reikšmė nėra aiškiai įtvirtinta teisės aktuose ir gali keisti savo turinį, priklausomai nuo to, kokiame kontekste yra vartojama. Vertinant sąvoką iš žmogaus teisių perspektyvos, pažeidžiamu subjektu laikomas asmuo, kuris dėl tam tikrų savo savybių gali nukentėti dėl kitų asmenų ar valstybės veiksmų (Andorno, 2016, p. 258).

Teisinėje literatūroje pažeidžiamumo sąvoka yra vartojama situacijose, susijusiose su faktiniu ar potencialiu žalos poveikiu, kuris daro įtaką konkrečioms asmenų grupėms (Nifosi – Sutton, 2017, p. 4). Toks požiūris linkęs diferencijuoti asmenis į skirtingo pažeidžiamumo lygį, skirstant juos į grupes. Asmuo gali būti priskiriamas tam tikrai grupei, atsižvelgiant į asmens pažeidžiamumo požymius. Yra nuomonių, kad toks asmenų skirstymas gali stigmatizuoti tam tikras pažeidžiamas grupes. Tačiau praktikoje pripažįstama, kad nors visi asmenys pažeidžiami, kai kurios grupės gali būti labiau pažeidžiamos, todėl reikalauja skirtingų priemonių (Limantė, 2024, p. 684). Tarptautiniu mastu yra išskiriami šie pažeidžiamumo nustatymo kriterijai:

1. Etninė kilmė ir rasė;
2. Sveikatos būklė;
3. Amžius;
4. Asmens laisvės suvaržymas;
5. Lytis;
6. Migracijos statusas;
7. Priklausymas mažumai;
8. Finansinė padėtis (Limantė, Tereškinas, 2022, p. 13).

Kadangi asmenys su pažeidžiamumo požymiais, gali dažniau patirti diskriminaciją dėl savo padėties visuomenėje, turi būti užtikrinama, kad jie turės lygias galimybes pasinaudoti savo teisėmis kaip ir kiti asmenys. Toks asmenų skirstymas nereiškia, kad jie yra iškelti aukščiau už kitus ar gauna papildomų privilegijų. Papildomas teisinis

reguliavimas pažeidžiamų grupių atžvilgiu užtikrina, jog yra šie asmenys galės naudotis tomis pačiomis teisėmis kaip ir pažeidžiamai grupei nepriklausantys asmenys. Reikalavimas vienodai elgtis su asmenimis, esančiais mažiau palankioje padėtyje, veikiau įtvirtintų, o ne panaikintų neteisybę (Andorno, 2016, p. 258).

1.1. Pažeidžiamumas Jungtinių Tautų lygmenyje

Daugumoje žmogaus teisių apsaugos dokumentų yra draudžiama diskriminacija įvairiais pagrindais, tačiau konkrečiai nėra naudojama pažeidžiamumo sąvoka ar išskiriamos pažeidžiamos grupės. Nors tiesiogiai tokia sąvoka nėra vartojama, teisės aktuose gali būti išskiriamos asmenų grupės, kuriems numatytas papildomas reguliavimas. Taip pat pažeidžiamumo sąvoka aktuali, nagrinėjant žmogaus teisių apsaugos institucijų praktiką.

1948 m. JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija priimta Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (toliau – VŽTK) yra pirmas tarptautinis dokumentas, įtvirtinantis pagrindines žmogaus teises ir jų apsaugos standartus. (Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, 1948) Šis dokumentas buvo priimtas po II pasaulinio karo, reaguojant į nusikaltimus padarytus prieš romų tautybės asmenis, žydus ir politinės opozicijos narius. VŽTK teksto rengėjai nuostatose taip pat išskyrė grupes, kurioms reikia didesnės teisinės apsaugos – tai moterys, motinos, kalbinių mažumų atstovai, vaikai ir neturtingieji (Nifosi – Sutton, 2017, p. 60). VŽTK 2 str., kuriame numatytas diskriminacijos draudimas, yra išskiriami pažeidžiamumo požymiai, kurie būdingi pažeidžiamoms grupėms – rasė, odos spalva, lytis, kalba, religija, politiniai arba kiti įsitikinimai, tautinė ar socialinė kilmė, turtinė padėtis, gimimas ar kokie nors kiti požymiai. VŽTK įtvirtintos teisės buvo sukonkretintos ir įtvirtintos dvejuose teisiškai privalomuose susitarimuose – Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte (toliau – TPPTP) ir Tarptautiniame ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakte (toliau – TESKTP) (Nifosi – Sutton, 2017, p. 60). Nagrinėjant pažeidžiamų asmenų apsaugą, šie teisės aktai aktualūs, nes ne tik užtikrina išsamų žmogaus teisių reguliavimą, bet ir atkreipia dėmesį į asmenų grupes, kurios šiandien dienai laikomos pažeidžiamomis (Limantė, Tereškinas, 2022, p. 13).

Vertinti kaip valstybės laikosi įsipareigojimų pagal TPPTP ir TESKTP nuostatas buvo įkurtas JT Ekonominių, Socialinių ir Kultūrinių teisių komitetas (toliau – ESKTK),

TPPTP pagrindu buvo įkurtas JT Žmogaus Teisių Komitetas (toliau – ŽTK). Formuojant valstybės politiką pažeidžiamų asmenų atžvilgiu, svarbiausios yra komitetų pateikiamos periodinės ataskaitos apie sutarties įgyvendinimą ir rekomendacijos dėl jos geresnio įgyvendinimo, taip pat aktualu bendrieji komentarai, apibendrinantys sutarčių aiškinimo ir taikymo praktiką. Ginant individualias pažeidžiamų asmenų teises aktualiausia kvaziteisminė komitetų funkcija – individualių skundų nagrinėjimas dėl valstybės padarytų pažeidimų. Nors komitetų sprendimai nėra teisiškai privalomi, o labiau rekomendaciniai, tačiau tai pagalba valstybėms identifikuoti problemas, kurios kilo vykdant įsipareigojimus pagal sutartis (Milašiūtė, 2023, p. 52 – 53). Dėl darbo apimties, darbe bus nagrinėjami komitetų priimti komentarai ir išvados dėl individualių skundų.

TPPTP 2 str. 1 d. ir TESKTP 2 str. 2 d. įtvirtintas diskriminacijos draudimas naudojantis paktuose įtvirtintomis teisėmis, TPPTP 26 str. bendras diskriminacijos draudimas, neapsiribojant TPPTP įtvirtintomis saugomomis teisėmis (Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas, Tarptautinis ekonominių, socialinių, kultūrinių teisių paktas, 1966). TPPTP 26 str. įtvirtintas bendras diskriminacijos draudimas taip pat reikšmingas pažeidžiamų asmenų atžvilgiu. ŽTK priimtame komentare dėl nediskriminavimo yra paaiškinama, jog TPPTP 26 str. numatytas diskriminacijos draudimas užtikrina apsaugą bet kurioje valdžios institucijų reguliuojamoje ir saugomoje srityje. Todėl valstybėms kyla pareiga užtikrinti, jog priimant teisės aktus, jų turinys nebūtų diskriminacinis ir neapsiribotų tik tomis teisėmis, kurios numatytos TPPTP (ŽTK Bendrasis komentaras Nr. 18, 1989, 12 punktas). Tai savarankiška antidiskriminacinė nuostata, kuri suteikia galimybę asmenims ginti savo teises TPPTP 2 str. 1 d. nustatytais diskriminacijos draudimo pagrindais arba draudžiamų pagrindų sankirta, įgyvendinant tiek pilietines ir politines, tiek socialines, ekonomines, kultūrines teises (Nifosi – Sutton, 2017, p. 31).

TPPTP ir TESKTP straipsniuose taip pat išskiriami tie patys pažeidžiamumo požymiai kaip ir VTDK 2 str. 1 d. Svarbu paminėti, kad diskriminacijos draudimo straipsniuose minint pažeidžiamumo požymius, sąrašo gale vartojama sąvoka „kokios nors kito požymio“. Tai, kad sąrašas nėra galutinis ir galimi kiti pažeidžiamumo požymiai, leidžia plačiau aiškinti pakto nuostatas ir aprėpti kitas pažeidžiamas grupes (Limantė, Tereškinas, 2022, p. 10). ESKTK priimate komentare dėl TESKTP 2 str. 2 d. yra paaiškinama ką straipsnyje dėl diskriminacijos draudimo gali reikšti sąvoka „kokio

nors kito požymio“ (ESKTK Bendrasis komentaras Nr. 20, 2009). Nurodama, jog diskriminacija priklauso nuo aplinkybių ir su laiku gali keistis, todėl papildomi pagrindai gali atsirasti jei pripažįstama, jog tam tikra socialinė grupė patiria „marginalizaciją“. Kaip pavyzdys kokios grupės dar gali būti laikomos pažeidžiamomis išskiriami asmenys, kurių teisinis veiksnumas suvaržytas – asmenys, priverstinai gydomi psichiatrijos įstaigose ar esantys įkalinimo įstaigose (ESKTK Bendrasis komentaras Nr. 20, 2009, 27 punktas). Taip pat vertinant asmens pažeidžiamumą, išskiriamas dviejų draudžiamų pagrindų susikirtimas, akcentuojant, kad į šiuos asmenis turi būti ypač atsižvelgiama (ESKTK Bendrasis komentaras Nr. 20, 2009, 17 punktas). Atsižvelgiant į tai, kad su laiku gali atsirasti daugiau pažeidžiamumo požymių, priklausomai nuo visuomenės raidos ar globalių krizių, tokios sąvokos įtvirtinimas diskriminacijos draudimo straipsniuose ypač svarbus.

Kituose TESKTP straipsniuose akcentuojama didesnė dviejų grupių apsauga – moterų ir vaikų (Nifosi – Sutton, 2017, p. 32). Moterų ir vaikų pažeidžiamumo vertinimas atsispindi ir ESKTK praktikoje. ESKTK išvadoje dėl individualaus skundo *Vazquez Guerreiro prieš Ispaniją* buvo nagrinėjama ar Ispanija pažeidė pareiškėjos teisę į būstą, kai pareiškėja – vieniša motina kartu su dviem mažamečiais vaikais buvo priverstinai iškeldinti be alternatyvaus būsto suteikimo (ESKTK išvada Nr. E/C.12/74/D/70/2018, 2023). Išvadoje atkreipiamas dėmesys į tai, kad nuo priverstinio iškeldinimo neproporcingai nukenčia moterys, vaikai, jaunimas, vyresnio amžiaus žmonės, čiabuviai, etninės ir kitos mažumos. Tačiau akcentuojama, jog moters yra pažeidžiamos dėl įstatymuose numatytos ar kitų formų diskriminacijos ir todėl, kad dažnai susiduria su tarpsektorinės diskriminacijos formomis – kylančiomis dėl lyties ir kitų diskriminacijos pagrindų sankirtos (angl. intersectional forms of discrimination). ESKTK pažymi, kad dėl tokių priežasčių turi būti užtikrinta, kad valstybė atsižvelgs į nelygybę, kurią praktiškai patiria moterys (ESKTK išvada Nr. E/C.12/74/D/70/2018, 2023, 8.9 – 8.10 punktai). ESKTK išvadoje taip pat papildomai akcentuojama vaikų teisių apsauga. Nurodyta, kad valstybės privalo užtikrinti, kad priimant sprendimus, turinčius įtakos vaikų interesams, būtų tinkamai įvertinami jų geriausi interesai (ESKTK išvada Nr. E/C.12/74/D/70/2018, 2023, 12.1 punktas). Pabrėžiama, jog išvadoje akcentuojant vaikų teisių apsaugą, naudojama privalomumą nusakanti formuluotė „valstybės privalo užtikrinti“. Nuostatos, kurios formuluojamos naudojant privalomumą nusakančias

formuluotes turi didesnę teisinę reikšmę nei rekomendacinio pobūdžio formuluotės, kaip „gali“, „rekomenduojama“ (Milašiūtė, 2023, p. 54). Šia išvada komitetas atsižvelgė tiek į pareiškėjos, tiek į jos nepilnamečių vaikų pažeidžiamumą. Išvada taip pat parodo, kad asmenų pažeidžiamumas nėra tik teorinė koncepcija, pažeidžiamos grupės reikalauja aktyvių valstybės veiksmų ir politikos formavimo, atsižvelgiant į atskiras pažeidžiamas grupes, šiuo atveju į moteris ir nepilnamečius.

Remiantis autorės Nifosi – Sutton atlikta TPPTP nuostatų analize, be TPPTP 2 str. 1 d. ir 26 str. įtvirtintų draudžiamų diskriminacijos pagrindų, TPPTP nuostatose papildomai atkreipiamas dėmesys į asmenų grupes, kurios gali būti ypač pažeidžiamos, t.y. moterys, asmenys, kuriems atimta laisvė, užsieniečiai, asmenys kaltinami padarę nusikalstamą veiką, vaikai, etninių ir kalbinių mažumų atstovai (Nifosi – Sutton, 2017, p. 60). Nagrinėjamai temai ypač aktualios TPPTP nuostatos, užtikrinančios asmenų, kuriems suvaržyta laisvė, apsaugą. TPPTP 7 str. numato kankinimo ir žiauraus elgesio draudimą. TPPTP 10 str. 1 d. yra numatyta, jog su visais asmenimis, kuriems atimta laisvė turi būti elgiamasi humaniškai ir gerbiant jų orumą. Nors pažeidžiamumo sąvoka nevertinama, 10 str. papildomai išskiriama pažeidžiamų asmenų grupė – nepilnamečiai, kuriems turi būti nustatomas režimas, atitinkantis jų amžių. ŽTK priimtame Bendrajame komentare dėl TPPTP 10 str. taikymo plėtojama pažeidžiamumo koncepcija (TPPTP Bendrasis komentaras Nr. 21, 1992). Numatyta, jog 10 str. 1 d. nustato valstybėms pozityvias pareigas dėl įkalintųjų asmenų apsaugos, kartu laikantis TPPTP 7 str. numatyto kankinimo draudimo. Komentare akcentuojama, jog asmenys, kurių laisvė suvaržyta yra ypač pažeidžiami (angl. particularly vulnerable) ir negali patirti jokių papildomų suvaržymų, išskyrus tuos, kurie atsiranda dėl laisvės atėmimo, o jų orumas turi būti užtikrinamas tokiomis pačiomis sąlygomis kaip ir laisviems asmenims. Taip pat akcentuojama, kad asmenų orumas ir humaniškos sąlygos užtikrinamos nedarant jokių išskirtinumų dėl TPPTP numatytų draudžiamų diskriminacijos pagrindų (TPPTP Bendrasis komentaras Nr. 21, 1992, 3 – 4 punktas). Nepilnamečiai yra grupė, kuri komentare išskiriama iš kitų pažeidžiamų grupių ir reikalaujanti didesnio valstybės dėmesio, pavyzdžiui užtikrinant nepilnamečiams trumpesnes darbo valandas ar bendravimą su giminaičiais (TPPTP Bendrasis komentaras Nr. 21, 1992, 13 punktas). Ieškant ŽTK išvadų dėl individualių skundų dėl pakto 10 str. pažeidimų, nagrinėtų nuo 2015 – 2025 m. laikotarpiu, nebuvo rasta sprendimų, kuriuose būtų plėtojama sąvokos

„vulnerable“, „vulnerable groups“ „vulnerability“ reikšmė, vertinant pažeidžiamų asmenų apsaugą laisvės atėmimo bausmės vykdymo metu. Taip gali būti todėl, kad asmenys renkasi ginti savo teises kituose žmogaus teisių apsaugos institucijose, pavyzdžiui, regioniniu lygmeniu – EŽTT. Tačiau autorė Nifosi – Sutton, atlikus ŽTK praktikos analizę pažeidžiamų asmenų atžvilgiu pastebėjo, jog ŽTK pripažįsta, jog tam tikros asmenų grupės dėl objektyvių priežasčių gali būti labiau pažeidžiamos. Vis dėlto problema, kad pažeidžiamų asmenų sąvoka praktikoje remiamasi epizodiškai ir nenuosekliai, kartais netiksliai. Autorė Nifosi – Sutton teigia, jog ŽTK pažeidžiamumo sąvokos plėtojimas praktikoje padėtų sustiprinti asmenų, kurių padėtis ypač problematiška, apsaugą ir nustatyti priemones, kurios atitiktų jų specifinius poreikius (Nifosi – Sutton, 2017, p. 83).

Apibendrinant, nors pažeidžiamumo sąvoka tiesiogiai nėra įtvirtinta nagrinėtuose JT teisės aktuose, yra išskiriamos grupės, kurios gali dažniau susidurti su diskriminacija ar žmogaus teisių pažeidimais dėl tam tikro pažeidžiamumo požymio. Teisės aktų nuostatose šių grupių pažeidžiamumo požymiai išskiriami diskriminacijos draudimo straipsniuose arba išskiriant papildomą apsaugą asmenų grupėms atskiruose straipsniuose. Vertinant situaciją komitetų priimtoje praktikoje, eksplicitiškai naudojama pažeidžiamumo sąvoka ir atsižvelgiama į galimą pažeidžiamų grupių mažiau palankų vertinimą visuomenėje. Tačiau galima pastebėti, kad vienos grupės yra labiau akcentuojamos nei kitos, pavyzdžiui vaikai ir moterys, todėl pažeidžiamumas gali būti vertinamas ir priklausomai nuo to kokiame kontekste asmuo laikomas pažeidžiamu.

1.2. Pažeidžiamumas pagal Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvenciją

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau – EŽTK) yra vienas svarbiausių žmogaus teisių apsaugos dokumentų, taikomų Europos Tarybos valstybėse narėse. Kaip ir prieš tai nagrinėtuose teisės aktuose, EŽTK tekste nėra įtvirtinta pažeidžiamumo sąvoka, tačiau EŽTK nuostatose yra atsižvelgiama į tam tikras pažeidžiamas grupes (Limantė, Tereškinas, 2022, p. 13). Nagrinėjant pažeidžiamų asmenų teisių apsaugą, svarbu atsižvelgti į EŽTT jurisprudenciją, nes EŽTT sprendimai turi privalomąją galią EŽTK valstybėms narėms.

EŽTK 14 str. numato diskriminacijos draudimą lyties, rasės, odos spalvos, kalbos, religijos, politinių ar kitokių pažiūrų, tautinės ar socialinės kilmės, priklausymo tautinei mažumai, nuosavybės, gimimo ar kitais pagrindais (Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, 1950). Šis straipsnis užtikrina diskriminacijos draudimą naudojantis EŽTK įtvirtintomis teisėmis. EŽTK 12 protokolo 1 str. yra įtvirtintas bendras diskriminacijos draudimas, kuris užtikrina, kad „naudojamasis bet kuria įstatyme įtvirtinta teise“ būtų garantuojamas be jokios diskriminacijos dėl 1 str. 1 d. įtvirtintų pagrindų (EŽTK Protokolas nr. 12, 2000). EŽTK 12 protokolo 1 str. yra privalomas tik toms valstybėms, kurios yra šio protokolo šalys, o jų yra mažiau nei pusė visų EŽTK dalyvių, dėl to praktika šiuo klausimų kol kas nėra gausi (Milašiūtė, 2023, p. 284). Dėl šios priežasties straipsnio reikšmė išsamiau nebus aptariama. Svarbu atkreipti dėmesį, kad taip pat kaip ir prieš tai nagrinėti tarptautiniai žmogaus teisių apsaugos dokumentai, EŽTK įtvirtina ne baigtinį diskriminacijos pagrindų sąrašą. EŽTT praktikoje, atsižvelgiant į tarptautinius pokyčius ir laikantis bendro konsensuso tarp valstybių, su laiku pripažįstamos kitos pažeidžiamos grupės, pavyzdžiui prieglobsčio prašytojai (Limantė, 2024, p. 675 – 676). EŽTK įtvirtintas nebaigtinis diskriminacijos draudimo pagrindų sąrašas leidžia plačiau vertinti asmenų pažeidžiamumą ir atkreipti dėmesį į grupes, kurių diskriminacija išryškėjo šiuolaikinėje visuomenėje.

Vertinant pažeidžiamų asmenų teisių apsaugą EŽTK ir EŽTT praktikos kontekste, svarbu atkreipti dėmesį į autorės Milašiūtės atliktą analizę. Visų pirma, remiantis autorės Milašiūtės atlikta EŽTT praktikos analize, susijusioje su minimalių socioekonominių teisių apsauga, asmenys laikomi pažeidžiamais, kai yra visiškai priklausomi nuo valstybės materialinės paramos. Tokiu atveju pažeidžiamumas pripažįstamas dėl priklausymo pažeidžiamų asmenų grupei, o ne dėl asmens individualių poreikių. Tuo tarpu bylose dėl diskriminacijos, pažeidžiamais asmenimis laikomi tik tie asmenys, kurie yra pažeidžiami socioekonominiu požiūriu ir dėl to negali pasinaudoti kitomis EŽTK numatytomis teisėmis (Milašiūtė, 2020, p. 43 – 44).

EŽTT byloje *J.D and A. prieš Jungtinę Karalystę* nagrinėjo ar Jungtinė Karalystė taikydama būsto pašalpų mažinimo tvarką visiems jos gavėjams pažeidė pažeidžiamų pareiškėjų teises pagal EŽTK 14 str. kartu su EŽTK 1 protokolo 1 str., numatančiu nuosavybės apsaugą (EŽTT 2019 m. spalio 24 d. sprendimas). Pareiškėjos gyveno specialiai jų poreikiams pritaikytame socialiniame būste ir gaudavo būsto pašalpą, tačiau

pakeitus būsto pašalpų skyrimo tvarką, jų išmokos buvo sumažintos, nes pagal naują reguliavimą pareiškėjos buvo priskirtos prie asmenų, turinčių papildomą kambarį. Tokiomis priemonės valstybė siekė, jog išmokas gaunantys asmenys persikeltų į mažesnius būstus. Pareiškėjų pažeidžiamumas pasireiškė tuo, kad pareiškėja J.D. augino negalią turinčią dukrą, o pareiškėja A. buvo smurto artimoje aplinkoje auka. EŽTT byloje pažymėjo, kad nors vertinant valstybės veiksmus socioekonominių teisių kontekste valstybės turi tam tikrą vertinimo laisvę (angl. margin of appreciation), tačiau priemonės turi būti įgyvendintos taip, kad nepažeistų EŽTK numatyto diskriminacijos draudimo ir atitiktų proporcingumo reikalavimą. EŽTT papildomai atkreipė dėmesį į pareiškėjų pažeidžiamumą dėl negalios ir lyties ir pažymėjo, kad valstybė turi pateikti labai svarias priežastis (angl. very weighty reasons), siekdama pateisinti skirtingą šių asmenų traktavimą (EŽTT 2019 m. spalio 24 d. sprendimo 88 – 89 punktai). Kadangi būsto pašalpų skyrimo tvarka buvo pakeista visiems jų gavėjams, EŽTT tyrė ar nustatytas reguliavimas nebuvo netiesioginė diskriminacija pareiškėjų atžvilgiu. EŽTT pažymėjo, kad dėl pareiškėjų pažeidžiamumo pareiškėjos buvo mažiau palankioje padėtyje ir neturėjo galimybių sumažinti savo nuostolius kaip kiti būsto pašalpos gavėjai. Todėl buvo siekiama nustatyti ar toks reguliavimas objektyvus ir pagrįstas (EŽTT 2019 m. spalio 24 d. sprendimo 90, 93, 96 punktai). Pareiškėjos J.D. atžvilgiu, diskrecinių išmokų skyrimas buvo proporcinga priemonė tam, kad būtų galima pateisinti pareiškėjos skirtingą vertinimą. Pareiškėja A. priklausė apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje programai, kurios tikslas užtikrinti aukoms galimybę likti savo namuose dėl saugumo. EŽTT konstatavo pažeidimą pareiškėjos A. atžvilgiu, nes valstybė nepateikė svarių priežasčių, kurios pateisintų reguliavimą, skatinantį asmenis išsikelti, vietoje to, kad būtų teikiama pirmenybė smurto artimoje aplinkoje programos tikslams. Pažymima, kad diskrecinės išmokos šios pareiškėjos atžvilgiu nebuvo proporcinga priemonė, nes buvo dalis valstybės reguliavimo, kuris netiesiogiai skatino asmenis išsikelti (EŽTT 2019 m. spalio 24 d. sprendimo 102, 103 – 105 punktai). Šis EŽTT sprendimas parodo, jog nors abi pareiškėjos buvo laikomos pažeidžiamomis, diskriminacija buvo nustatyta tik vienos iš pareiškėjų atžvilgiu, kadangi pareiškėjos A. atveju valstybės nustatytas reguliavimas, neatsižvelgė į jos pažeidžiamumą ir su tuo susijusius specifinius poreikius, todėl nepagrįstai apribojo teisę į nuosavybę. Pažymėtina, kad ir kituose EŽTT sprendimuose smurtą artimoje aplinkoje patiriančios moterys yra priskiriamos prie pažeidžiamų asmenų

grupės, todėl valstybės raginamos imtis veiksmingų priemonių, kad kovoti su smurtu šeimoje (Limantė, 2024, p. 683). Autorė Nifosi – Sutton taip pat akcentuoja, kad EŽTT praktikoje moterys laikomos pažeidžiama grupe, nes patyrė istorinę diskriminaciją dėl lyties ir dažnai patiria tarpsektorinę diskriminaciją dėl lyties ir kitų EŽTK draudžiamų diskriminacijos pagrindų sankirtos (Nifosi – Sutton, 2017, p. 238). Yra autorių, manančių, kad toks pažeidžiamumo akcentavimas EŽTT praktikoje nebūtinai yra reikalingas. Autorė Wladacsh pabrėžia, jog EŽTK 14 str. neįtvirtintina pažeidžiamumo kaip savarankiško diskriminacijos pagrindo ar išskiria pažeidžiamas grupes. EŽTT sprendimuose, kuriuose buvo konstatuotas diskriminacijos atvejis, toks sprendimas galėjo būti priimtas ir be atskiro atsižvelgimo į pažeidžiamas grupes. Pažymima, kad vieninteliai atvejai kada pažeidžiamumas gali turėti reikšmės, tai naudojant pažeidžiamumą kaip argumentą, siekiant susiaurinti valstybės vertinimo laisvę, atsižvelgiant į grupes, kurioms taikomas skirtingas vertinimas dėl jų pažeidžiamumo požymių. Tačiau autorė abejoja, kad pažeidžiamumo sąvokos naudojimas, kuris gali lemti stigmatizaciją, yra geriausia strategija diskriminacijai įveikti (Wladacsh, 2025).

EŽTT praktikoje galima rasti skirtingų grupių, kurios yra pripažįstamos pažeidžiamomis. EŽTT sprendime *VI. prieš Moldovos Respubliką* buvo nagrinėjamas atvejis, kuomet nepilnametis našlaitis, kuris turėjo lengvą protinį atsilikimą, buvo priverstinai apgyvendintas psichiatrijos ligoninėje prieš jo valią (EŽTT 2024 m. kovo 26 d. sprendimas). EŽTT sprendime vertindamas valstybės veiksmus, atsižvelgė į kompleksinį asmens pažeidžiamumą dėl amžiaus, intelekto negalios, tėvų globos nebuvimo ir priklausymo nuo valstybės globos. EŽTT pažymėjo, jog nacionalinės valdžios institucijos neatliko veiksmingo tyrimo dėl netinkamo elgesio su pareiškėju, papildomai pažymint, kad tyrimo metu nebuvo atsižvelgiama į pareiškėjo pažeidžiamumą, amžių ar negalią (EŽTT 2024 m. kovo 26 d. sprendimo 99, 119 punktas). EŽTT nustatė, kad valstybė pažeidė savo pozityviasias materialias pareigas pagal EŽTK 3 str., nes Moldovos teisinės apsaugos sistema nenumatė priemonių, kuri užkirstų kelią netinkam elgesiui su vaikais, kurie turi intelektinę negalią ar yra likę be tėvų globos (EŽTT 2024 m. kovo 26 d. sprendimo 128 – 129 punktai). Dėl valstybės pareigos apsaugoti asmens fizinę ir psichinę neliečiamybę taip pat buvo nustatytas EŽTK 3 str. pažeidimas. EŽTT nurodė, kad pareiškėjas buvo ypač pažeidžiamas ir patikėtas valdžios institucijų priežiūrai. Šioje sprendimo dalyje buvo vertinami valdžios institucijų veiksmai

tiek negatyviųjų, tiek pozityviųjų pareigų kontekste. EŽTT nustatė EŽTK 3 str. pažeidimą šiais aspektais – pareiškėjo patalpinimas į psichiatrijos ligoninę, neatsižvelgiant į jo nuomonę, psichiatrinio gydymo poreikio nebuvimas ir psichiatrinio gydymo trukmės netinkamas nustatymas (EŽTT 2024 m. kovo 26 d. sprendimo 130, 135, 142, 146 punktai). Vertinant sprendimą per diskriminacijos prizmę, šioje byloje, kaip ir prieš tai nagrinėjote, EŽTT nurodė, jog valstybės vertinimo laisvė yra siauresnė ir priemonėms pagrįsti reikia itin svarių priežasčių, nes teisių apribojimai susiję su ypač pažeidžiama grupe – psichikos negalią turinčiais asmenimis. Skirtumas tas, kad šioje byloje diskriminacija pasireiškė ne dėl įstatymo nuostatų, o vykdomosios politikos. EŽTT nurodė, kad valdžios institucijų veiksmai nebuvo vien pavienis nesugebėjimas apsaugoti pareiškėjo fizinę neliečiamybę ir orumą, tačiau iš esmės įtvirtino diskriminacinę praktiką asmens, ypač vaiko, turinčio intelekto negalią, atžvilgiu. Pabrėžiama, kad pareiškėjo, kaip našlaičio statusas tik sustiprino jo pažeidžiamumą (EŽTT 2024 m. kovo 26 d. sprendimo 170 – 171, 175 punktai). Šis sprendimas parodo, kad pažeidžiamumo vertinimas EŽTT praktikoje aktualus ne tik dėl diskriminacijos nustatymo pareiškėjų atžvilgiu, tačiau ir nustatant kitų EŽTK nuostatų pažeidimus. Pažymima, kad šioje byloje buvo atsižvelgiama į asmens pažeidžiamumą, kuris pasireiškė ne tik diskriminacijos draudimo straipsniuose nurodytais pagrindais. EŽTT taikė individualizuotą vertinimą, papildomai atsižvelgiant į pareiškėjo kaip našlaičio statusą. Autorė Limantė pažymi, jog EŽTT praktikoje vaikų pažeidžiamumas pasireiškia dėl jų amžiaus arba pažeidžiamumo požymių derinio, o vaikai dažniausia nukenčia nuo smurto šeimoje, tėvų netekties ar psichikos ligų, todėl jų pažeidžiamumas praktikoje ypač akcentuojamas (Limantė, 2024, p. 683 – 684).

Asmenų pažeidžiamumas EŽTK praktikoje atsispindi per diskriminacijos draudimo straipsnio taikymą kartu su kitų teisių užtikrinimu. Tam, kad būtų konstatuotas EŽTK nuostatų pažeidimas, neužtenka nustatyti, kad pareiškėjas priklauso vienai iš pažeidžiamų grupių. EŽTT sprendimuose daro analizę ar asmens pažeidžiamumas apsunkina jo padėtį ir ar valstybės nustatytas reguliavimas atsižvelgė į asmens padėties kompleksiskumą. Tokiose bylose valstybės vertinimo laisvė yra siauresnė, o taikomoms priemonėms pagrįsti reikia ypač svarių priežasčių. Pažeidžiamumo vertinamas taikomas ir kitų EŽTK nuostatų pažeidimų kontekste. Tokiu atveju analizuojama ar valstybės ir

valdžios institucijos tinkamai vykdė pozityviasias pareigas pažeidžiamų asmenų atžvilgiu.

1.3. Pažeidžiamumo koncepcijos svarba

Išnagrinėjus pasirinktus teisės aktus ir praktiką, galima daryti išvadą, kad pažeidžiamumo vertinimas padeda žmogaus teisių apsaugos institucijoms ir valstybėms geriau atsižvelgti į grupes, kurioms reikalinga papildoma apsauga. Nagrinėtuose JT teisės aktuose pažeidžiamos asmenų grupės įtraukiamos į atskiras straipsnių nuostatas, siekiant parodyti, kad tokiems asmenims skiriamas papildomas dėmesys dėl jų poreikių. Diskriminacijos draudimo nuostatose išskiriami pažeidžiamumo požymiai, kurie gali lemti, kad asmenys su šiais požymiais susidurs su diskriminacija ir nelygybe. Negalima nuneigti, kad visi asmenys vienaip ar kitaip gali būti pažeidžiami dėl įvairių aplinkybių. Pasirinkta praktika parodė, kad tam tikros asmenų grupės visuomenėje susiduria su iššūkiais, kurie atsiranda dėl pažeidžiamumo požymių. Nors yra mokslinių darbų, kurie kritikuoja pažeidžiamumo koncepcijos taikymą, tačiau kaip pažymi autorė Nifosi – Sutton, tikslas nėra sukelti stigmatizacija vienos iš grupių atžvilgiu, tačiau siekti panaikinti arba sumažinti diskriminaciją (Nifosi – Sutton, 2017, p. 268).

Pažeidžiami asmenys susiduria su diskriminacija ir nelygybe įgyvendinant tiek pilietines ir politines, tiek socioekonominės teises. Tai, kad sąvoka nėra aiškiai įtvirtinta tarptautinės teisės aktuose gali turėti tiek neigiamą, tiek teigiamą aspektą. Keičiantis visuomenės normoms, gali atsirasti daugiau pažeidžiamų grupių, kurioms reikės didesnės apsaugos. Tačiau pažeidžiamumo sąvokos neįtvirtinimas taip pat suteikia daugiau laisvės valstybių interpretacijai, o tai gali reikšti nepakankamus apsaugos mechanizmus. Todėl ypač svarbūs žmogaus teisių apsaugos praktiką plėtojantys institutai, kurie padeda atskleisti pažeidžiamų grupių poreikius ir nelygybę, su kuria faktiškai susiduria šie asmenys. Tai skatina valstybes atkreipti dėmesį į pažeidžiamas grupes ir siekti efektyviai įgyvendinti tarptautinius žmogaus teisių apsaugos standartus, užtikrinant faktinę, o ne formalią asmenų lygybę (Nifosi – Sutton, 2017, p. 271). Pažeidžiamumas gali būti vertinamas grupės atžvilgiu, skirstant asmenis į pažeidžiamas grupes, bet tuo pačiu asmenys gali būti pripažįstami ypač pažeidžiami dėl to kad susiduria su tarpsektoriniu pažeidžiamumu, kylančiu dėl kelių pažeidžiamumo požymių sankirtos.

2. PAŽEIDŽIAMUMO VERTINIMAS ĮKALINIMO ĮSTAIGOSE

2.1. Pažeidžiamų grupių identifikavimo problematika

Įkalinti asmenys yra laikomi pažeidžiamais, nes yra tiesiogiai priklausomi nuo valstybės institucijų, nes jų laisvė suvaržyta. Įkalinimo įstaigose egzistuoja skirtingos asmenų grupės, kurios yra pažeidžiamos dėl kitų veiksnių ir jų padėtis tampa ypač komplikauta, nes reikalauja papildomų priemonių, užtikrinančių tinkamas sąlygas laisvės atėmimo bausmės vykdymo metu. Įkalinimo įstaigose pažeidžiamos grupės gali būti įvairios, priklausomai nuo to, koku aspektu nagrinėjamas jų pažeidžiamumas. Pažeidžiami įkalinti asmenys gali patirti įvairius žmogaus teisių pažeidimus – tiek pilietinių ir politinių, tiek ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių srityje. Įkalinimo įstaigos nėra tiesiogiai pritaikytos skirtingoms pažeidžiamoms grupėms, todėl įkalinimas lemia skirtingus pažeidimus (Kanev, 2021, p. 52).

Europa Taryba kiekvienais metais rengia SPACE I ataskaitą, skirtą analizuoti įkalintų asmenų ir įkalinimo įstaigų duomenis (toliau – SPACE I ataskaita). Paskelbta SPACE I ataskaita apima duomenis iš 46 Europos Tarybos šalių, dalyvavusių tyrime 2023 metais. Remiantis 2023 m. duomenimis, įkalinimo įstaigose bendras įkalintų asmenų skaičius yra 1,036,680, tai yra vidutiniškai 124 įkalintieji asmenys 100 000 gyventojų (Aebi, Cocco, 2024, p. 3 – 4). Tuo tarpu moterys vidutiniškai sudaro tik 5 proc. visų asmenų, esančių įkalinimo įstaigose. SPACE I ataskaitoje nagrinėjama kodėl moterų skaičius įkalinimo įstaigose žymiai mažesnis nei vyrų. Tai gali priklausyti nuo to, kad vyrai apskritai dažniau linkę nusikalsti, o moterys už tuos pačius nusikaltimus gali gauti švelnesnes bausmes, taip pat moterys rūpinasi savo vaikais, todėl joms rečiau skiriamos laisvės atėmimo bausmės (Aebi, Cocco, 2024, p. 7 – 9). Atsižvelgiant į tai, kad įkalintų moterų yra žymiai mažiau nei vyrų, įkalinimo sąlygos gali būti dažniau pritaikytos vyrams nei moterims. Įkalinimo įstaigų pareigūnams ir kitiems asmenims, dirbantiems įkalinimo įstaigoje, sunku atpažinti specifinius įkalintų moterų poreikius (Paprzycki, 2017, p. 123 – 124).

Tinkamų sąlygų sudarymas įkalinimo įstaigose yra valstybės pareiga pažeidžiamų asmenų atžvilgiu. Kaip pažymi autoriai Sakalauskas ir Norvaišytė, sąlygos įkalinimo įstaigose turi būti pritaikytos bausmei atlikti, o ne bausti (Sakalauskas, Norvaišytė, 2022,

p. 348). Svarbu, kad sąlygos būtų užtikrinamos ne tik bendrai visų įkalinėtų asmenų atžvilgiu, bet atkreipiant dėmesį į pažeidžiamų grupių poreikius. Visų pirma, turi būti teisingai identifikuojamos pažeidžiamos grupės įkalinimo įstaigose, kad būtų galima sudaryti sąlygas, atitinkančias jų poreikius. Autorius Kanev atliko išsamią analizę dėl skirtingų pažeidžiamų asmenų grupių padėties įkalinimo įstaigose Europos Sąjungos valstybėse narėse. Kaip pažymi autorius, asmenys gali būti pažeidžiami įkalinimo įstaigose dėl tų pačių priežasčių kaip ir laisvėje. Tačiau pažeidžiamumą gali lemti ir su įkalinimu susiję veiksniai, kurie padidina tam tikrų grupių pažeidžiamumą. Autorius taip pat atkreipia dėmesį į tarpsektorinį pažeidžiamumą įkalinimo įstaigose, kuris reikalauja ypatingo dėmesio (Kanev, 2021, p. 17).

Taigi, nors įkalinti asmenys laikomi pažeidžiami, įkalinimo įstaigų aplinkoje gali išryškėti kitos pažeidžiamos grupės, kurios visuomenėje nebūtų tokios pažeidžiamos kaip yra įkalinimo įstaigose. Tam, kad būtų sudaromos tinkamos sąlygos laisvės atėmimo bausmės vykdymo metu, pažeidžiamų grupės turi būti tinkamai identifikuojamos.

2.2. Nėščių moterų, moterų, auginančių mažamečius vaikus, bei šių vaikų pažeidžiamumo problematika laisvės atėmimo bausmės vykdymo metu

Darbe pasirinkta analizuoti šios pažeidžiamos grupės – nėščios moterys ir moterys su vaikais ir vaikai, kurie gyvena įkalinimo įstaigose kartu su motina. Nors įkalinimo įstaigose yra kitų pažeidžiamų grupių, pasirinktų grupių analizė atskleidžia ne tik šių grupių padėtį, bet bendrai požiūrį į pažeidžiamumą įkalinimo įstaigose. Kaip pirmoje dalyje buvo nustatyta, moterys ir vaikai gali būti laikomi ypač pažeidžiama grupe, kai susiduria su tarpsektoriniu pažeidžiamumu. Moterys įkalinimo įstaigose yra pažeidžiamos dėl to, kad jų laisvė ir suvaržyta ir dėl to, kad jų specifiniai poreikiai susiję su lytimi dažnai nėra tinkamai užtikrinami. Skirtingai nuo vyrų padėties, moterys įkalinimo įstaigose susiduria su kitokiais higienos poreikiais, susijusiais su reprodukcine sveikata, motinyste, finansinių išteklių trūkumu, smurtaujančiais partneriais ir kitomis problemomis (Krabbe, Kempen, 2017, p. 4). Moterys dažnai yra laikomos pagrindinėmis globėjomis šeimoje, todėl laisvės atėmimo bausmė gali apsunkinti santykius su vaikais ir kitais artimaisiais. Jos taip pat susiduria su didesne stigmatizacija laisvės atėmimo bausmės požiūriu nei vyrai, todėl gali dažniau būti atstumiamos šeimos narių. Dažniausia moterims sunku palaikyti santykius su artimaisiais, nes įkalinimo įstaigos yra toli nuo

nuteistųjų gyvenamosios vietos (Penal Reform International, Prison Reform Trust, 2020, p. 11). Galima pastebėti, kad moterų padėties kompleksiskumą įkalinimo įstaigose lemia skirtingi veiksniai, tačiau pažeidžiamumas siejamas su lyties ir laisvės suvaržymo požymiais.

Vertinant motinystės aspektą, nėščios moterys ir moterys, auginančios mažamečius, turi kitų specifinių poreikių, kuriuos gali būti sudėtinga užtikrinti įkalinimo įstaigoje. Įkalinti asmenys yra grupė, kuri reikalauja ypatingo dėmesio, nes ne tik jų padaryti nusikaltimai, bet ir pats kalinimo faktas rodo, jog šių asmenų integracija į visuomenę nebuvo sklandi (Sakalauskas, Norvaišytė, 2022, p. 342). Autorių Baldwin ir Abbott išleistoje knygoje analizuojama nėščių moterų ir motinų patirtys įkalinimo įstaigose Jungtinėje Karalystėje. Pastebima, daugelis nėščių moterų ir motinų dar prieš patenkant į įkalinimo įstaigą susiduria su sunkumais ir diskriminacija. Buvo praleista daugybė galimybių kaip padėti šioms moterims, pavyzdžiui tinkamai reaguojant moterų traumas, psichikos sveikatą, prievartą, skurdą, priklausomybes, bet taip pat atsižvelgiant ir į nėštumo ar motinystės aspektus. Pažymima, kad jei būtų suteikta tinkama parama, galbūt moterys nebūtų patekusios į įkalinimo įstaigą (Baldwin, Abbott, 2023, p. 37). Tai parodo, kad daugelio moterų pažeidžiamumo požymiai nėra laiku nustatomi arba yra nustatomi neteisingai, todėl moterys negauna pagalbos, kuri atitiktų jų poreikius ir galbūt net užkirstų kelią nusikalstamumui. Tiek nėštumas, tiek vaiko auginimas laisvės atėmimo bausmės vykdymo metu kelia sunkumus ne tik dėl įkalinimo įstaigose esančių sąlygų, nepritaikytų motinystei, tačiau ir dėl sunkios emocinės naštos. Autorių Baldwin ir Abbott apklaustos nėščios moterys ir motinos pripažįsta slepiančios savo emocijas dėl baimės susidurti su didesne kontrole įkalinimo įstaigoje, tačiau kitos nurodė, kad buvo linkusios į savižudybę (Baldwin, Abbott, 2023, p. 62). Autorės išskiria, kad nėščios ir ką tik pagimdžiusios moterys susiduria su netinkama sveikatos priežiūra, susijusia su nepakankamu sveikatos priežiūros darbuotojų skaičiumi, suvaržymo priemonių naudojimu ar netinkamu pareigūnų elgesiu (Baldwin, Abbott, 2023, 70 – 76). Autorės taip pat pažymi, jog kalėjimuose padidėja persileidimo rizika, o gimdymo sąlygos taip pat sudėtingesnės nei moterims, esančiose laisvėje. Vertinant vaiko auginimą laisvės atėmimo bausmės vykdymo metu, autorės pabrėžia, kad moterys susiduria su skirtingomis problemomis. Visų pirma, ne visos nuteistosioms suteikiama galimybė auginti vaikus šiuose padaliniuose. Moterims, kurioms tokia galimybė suteikiama, patiria emocinę naštą dėl

artėjančio atskyrimo nuo vaiko, nes apgyvendinimas šiuose padaliniuose galimas tik iki vaikui sukanka nustatyto amžiaus riba (Baldwin, Abbott, 2023, 78 – 83). Pateiktas autorių tyrimas orientuotas į realias patirtis, su kuriomis susiduria nagrinėjamos pažeidžiamos grupės. Interviu metodas yra vertinamas kaip vienas pagrindinių faktų nustatymo metodų, todėl yra ypač naudingas siekiant įvertinti realią situaciją, susijusią su pažeidžiamų asmenų padėtimi (Kanev, 2021, p. 64). Atsižvelgiant į sunkumus, su kuriais susiduria nėščios moterys ir moterys, auginančios vaikus, šios asmenų grupės laikytinos ypač pažeidžiamomis, palyginti su kitomis nuteistosioms, nes įkalinimo sąlygos nėra tinkamai pritaikytos motinystei ir nėštumui.

Vaikai, kurie auga su motinomis, atliekančiomis laisvės atėmimo bausmę, taip pat yra grupė, kuri reikalauja papildomo dėmesio vertinat pažeidžiamų asmenų apsaugą įkalinimo įstaigose. Tai ar vaikai apskritai turėtų gyventi kartu su motinomis įkalinimo įstaigose yra diskutuotinas klausimas. Autorės Nowak ir Krishan atliko analizę dėl vaikų padėties, nagrinėdamos JT pasaulinį tyrimą dėl vaikų, kurių laisvė suvaržyta. Vienoje iš straipsnio dalių nagrinėjama vaikų padėtis, kurie kartu su vienu iš tėvų gyvena įkalinimo įstaigose. Autorės nurodo, jog nors teisiškai šių vaikų laisvė nėra suvaržyta, tačiau faktiškai yra ribojama. Straipsnyje pabrėžiama, kad tiek vaiko gyvenimas įkalinimo įstaigoje, tiek atskyrimas nuo motinos daro žalą, todėl pirma reikėtų apsvarstyti alternatyvių bausmių skyrimą, nesusijusį su laisvės atėmimu, o jei tai nėra įmanoma, sukurti Motinos ir vaiko padalinius (Nowak, Krishan, 2022, p. 18 – 19). Vaikai yra pažeidžiamų asmenų grupė, kuri gali susidurti su tarpsektoriniu pažeidžiamumu dėl savo amžiaus ir kito pažeidžiamumo požymio sankirtos. Įkalinimo įstaigose vaikai, augantys kartu su motinomis, yra visų pirma pažeidžiami dėl savo amžiaus, tačiau papildomai yra pažeidžiami, nes jų laisvė faktiškai yra suvaržyta.

Apibendrinant galima teigti, jog nors visi asmenys, esantys įkalinimo įstaigose yra laikomi pažeidžiamais, tačiau tarp jų yra atskirų grupių, kurių pažeidžiamumas pasireiškia dėl kitų pažeidžiamumo požymių. Šių asmenų padėtis reikalauja papildomo dėmesio, nes įprastos įkalinimo sąlygos gali neatitikti jų poreikių. Moterys, esančios įkalinimo įstaigose, yra laikomos pažeidžiamomis dėl lyties ir suvaržytos laisvės, tačiau moterų pažeidžiamumas įkalinimo įstaigose taip pat gali būti analizuojamas iš skirtingų perspektyvų. Pasirinktos pažeidžiamos grupės – nėščios moterys, moterys, auginančios vaikus, ir vaikai, augantys su motinomis įkalinimo įstaigose yra pažeidžiamos grupės,

kurios susiduria su tarpsektoriniu pažeidžiamumu. Nėščių moterų pažeidžiamumas įkalinimo įstaigose pasireiškia dėl suvaržytos laisvės, lyties ir papildomai nėštumo, kuris reikalauja specifinių priemonių. Moterys, auginančios vaikus įkalinimo įstaigose, yra pažeidžiamos dėl tų pačių priežasčių kaip ir kitos nuteistosios, tačiau papildomai todėl, kad įkalinimo įstaigos nėra tiesiogiai pritaikytos motinystei. Tuo tarpu vaikai, augantys kartu su motinomis, yra pažeidžiami dėl amžiaus ir faktinio laisvės suvaržymo. Nėštumas ar motinystė nėra įprasti pažeidžiamumo požymiai, tačiau vertinant asmenų padėtį įkalinimo įstaigose, matoma, jog tai turi įtakos asmenų pažeidžiamumui. Šių pažeidžiamų grupių vertinimas ne tik atskleidžia esmines problemas su kuriomis susiduria šie asmenys įkalinimo įstaigose, tačiau padeda suprasti bendrą požiūrį į pažeidžiamumą įkalinimo įstaigose. Tarpsektorinis pažeidžiamumas rodo, kad šių grupių padėtis ypač komplikauta, reikalaujanti individualizuotų priemonių. Todėl svarbu išnagrinėti kokius standartus nustato tarptautinės ir regioninės rekomendacijos, siekiant užtikrinti tinkamas sąlygas įkalinimo įstaigose šioms grupėms.

3. TARPTAUTINIAI IR REGIONINIAI STANDARTAI DĖL PAŽEIDŽIAMŲ ASMENŲ APSAUGOS LAISVĖS ATĖMIMO BAUSMĖS VYKDYMO METU

3.1. Jungtinių Tautų standartai

Įkalintų moterų padėčiai yra aktualios JT Generalinės Asamblėjos priimtose rekomendacijose, numatančiose standartus įkalinimo įstaigoms. JT Generalinės Asamblėjos 2015 m. priimtose atnaujintose Tipinėse minimaliose elgesio su kaliniais taisyklėse (toliau – Mandelos taisyklės) numatytos taisyklės, skirtos tinkamų sąlygų įkalinimo įstaigose sudarymui bendrai visiems asmenims. Mandelos Taisyklių 2 nuostatoje yra įtvirtintas diskriminacijos draudimas nurodytais pagrindais, tačiau papildomai išskirta tai, jog taikant šį principą praktikoje, turi būti atsižvelgiama į pažeidžiamų grupių individualius poreikius, o papildomos priemonės negali būti laikomos diskriminuojančiomis. Mandelos Taisyklėse taip pat yra nuostatų, numatančių apsaugą nėščioms ir ką tik pagimdžiusioms moterims ir vaikams augantiems, įkalinimo įstaigose (JT Mandelos Taisyklės, 2015). Mandelos Taisyklės yra bendro pobūdžio rekomendacija, skirta visų asmenų apsaugai įkalinimo įstaigose, papildomai atsižvelgiant į tam tikras pažeidžiamas grupes. Siekiant geriau suprasti pasirinktų pažeidžiamų grupių apsaugos standartus, svarbu atkreipti dėmesį į moterų apsaugai skirtas taisykles.

2010 m. JT Generalinės Asamblėjos priimtose Taisyklėse dėl elgesio su nuteistosiomis moterimis ir su laisvės atėmimu nesusijusių priemonių taikymo nuteistosioms moterims (toliau – Bankoko taisyklės) yra skirtos moterų padėčiai (JT Bankoko Taisyklės, 2010). Autorius Kanev atliko išsamią Bankoko taisyklių analizę ir pastebėjo, jog įkalintos moterys yra pripažįstamos kaip pažeidžiama grupė dėl lyčių stereotipų ir socialinės izoliacijos. Bankoko taisyklės draudžia diskriminaciją ir reikalauja imtis pozityviųjų priemonių, šalinančių nelygybę, tokiose srityse kaip galimybė gauti profesinį mokymą, sveikatos priežiūrą ir bendravimą su šeima. Bankoko taisyklėse taip pat skiriamas ypatingas dėmesys motinystei įkalinimo įstaigoje – nustatomi papildomi standartai nėščių moterų ir moterų po gimdymo mitybai ir medicininei priežiūrai. Akcentuojama, jog turi būti siekiama užtikrinti ryšį su vaiku ir atsižvelgti į geriausius vaiko interesus. Bankoko taisyklės draudžia taikyti drausmines ar suvaržymo priemones

nėščioms, žindančioms ar mažamečius auginančioms moterims. (Kanev, 2021, p. 26 – 27.).

JT Narkotikų kontrolės ir nusikalstamumo prevencijos biuro (toliau – UNODC) 2014 m. išleistame Bankoko Taisyklių vadove (toliau – UNODC vadovas) išsamiai aptariama kaip Bankoko taisyklės turi būti taikomos praktikoje (UNODC vadovas, 2014). UNODC vadove pažymima, kad moterys įkalinimo įstaigose yra pažeidžiamos dėl lyties, tačiau pažeidžiamumo intensyvumą lemia skirtingos priežastys (UNODC vadovas, 2014, p. 7). Atsižvelgiant į nagrinėjamų pažeidžiamų grupių apsaugą, UNODC vadove yra pabrėžiama, jog jei įmanoma, moterys turėtų gimdyti gydymo įstaigose už įkalinimo įstaigos ribų, o jei vaikas gimė įkalinimo įstaigoje, to nenurodyti gimimo liudijame (UNODC vadovas, 2014, p. 84). Moterys, kurios gimdė laisvės atėmimo bausmės vykdymo metu, dažnai jaučia kaltę ir gėdą dėl to, kad jų vaikai gimė tokiais aplinkybėmis (Baldwin, Abbott, 2023, p. 37). Tiek draudimas taikyti suvaržymo priemonės, tiek siekis, kad gimdymas vyktų ne įkalinimo įstaigoje, parodo, jog siekiama užtikrinti moters orumą ir lygiavertę priežiūrą tai, kuri teikiama už įkalinimo įstaigos ribų. Atsižvelgiant į vaikų pažeidžiamumą, gimimo vietos neakcentavimas gimimo liudijame, padeda išvengti su įkalinimo įstaigomis siejamos stigmatizacijos ateityje. UNODC vadove taip pat nurodyta, kad specialistai turi prisidėti prie vaikų priežiūros, kol moterys dalyvauja kitose veiklose. Turi būti sukuriamos specialios tėvystės ar sveikatos priežiūros programos, atitinkančios nėščių moterų ir moterų su vaikais poreikius (UNODC vadovas, 2014, p. 84). Kaip galima pastebėti vaikų apsauga Bankoko taisyklėse kartais užtikrinama per motinos apsaugą (Krabbe, Kempen, 2017, p. 15). Vertinant vaikų, gyvenančių su motinomis, pažeidžiamumą įkalinimo įstaigose, Bankoko Taisyklėse pabrėžiama, kad vaikai negali būti traktuojami kaip įkalinti asmenys- jiems turi būti suteikiamos reikalingos sveikatos paslaugos ir kitų specialistų priežiūra, kad sudarytos sąlygos kuo labiau atitiktų esančias laisvėje. UNODC vadove nurodoma, kad sprendimas dėl vaikų apgyvendinimo įkalinimo įstaigose turėtų būti priimtas vertinant kiekvieną atvejį individualiai, nes vienodų taisyklių taikymas skirtingais atvejais gali neatitikti realios situacijos (UNODC vadovas, 2014, p. 85).

Be jau tekste minėtų nuostatų, UNODC vadove išskiriamas ypatingas nėščių nepilnamečių pažeidžiamumas. Nėščios nepilnmetės įkalinimo įstaigoje nurodomos kaip viena iš pažeidžiamiausių grupių dėl socialinės stigmatizacijos, kurią patiria dėl

ankstyvo nėštumo ir dėl tinkamų sąlygų nėščioms nepilnametės nesudarymo įkalinimo įstaigose. Bankoko Taisyklėse pabrėžiama, kad atsižvelgiant į tokių asmenų padėtį ir specialius poreikius dėl amžiaus, turi būti užtikrinamos priemonės, kaip ir pilnametėms nėščiosioms, tačiau papildomai atsižvelgiama į sveikatos rizikas, susijusias su amžiumi (UNODC vadovas, 2014, p. 99 – 100). Nėščios nepilnametės įkalinimo įstaigose yra dar vienas tarpsektorinio pažeidžiamumo pavyzdys, kai pažeidžiamumas pasireiškia dėl amžiaus, lyties ir suvaržytos asmens laisvės, tačiau papildomas pažeidžiamumo požymis – nėštumas.

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog JT standartuose dėl tinkamų sąlygų užtikrinimo laisvės atėmimo bausmės vykdymo metu, atsižvelgiama į asmenų pažeidžiamumą. Mandelos taisyklėse pripažįstama, jog sąlygos turi būti sudaromos atsižvelgiant į tam tikras pažeidžiamas grupes. Bankoko Taisyklės numato išsamesnę apsaugą nagrinėjamoms grupėms. Atskiros Bankoko taisyklių nuostatos, skirtos nėščioms moterims ir moterims, auginančioms mažamečius vaikus, ir šiems vaikams įkalinimo įstaigose parodo, jog šios grupės yra labiau pažeidžiamos grupė ir reikalauja papildomo dėmesio, siekiant užtikrinti tinkamą apsaugą.

3.2. Europos Tarybos rekomendacijos

Vertinant pažeidžiamų asmenų padėčiai įkalinimo įstaigose aktualius regioninius žmogaus teisių apsaugos dokumentus, svarbu atkreipti dėmesį į Europos Tarybos Ministrų Komiteto 2020 m. atnaujintą rekomendaciją Rec (2006) 2 – rev dėl Europos kalėjimų taisyklių (toliau – Europos kalėjimų taisyklės), kurioje pateikiamos gairės valstybėms, siekiant užtikrinti tinkamas sąlygas įkalinimo įstaigose. Europos kalėjimų taisyklėse atsižvelgiama į moterų pažeidžiamumą įkalinimo įstaigose (Rec (2006) 2 – rev, 2020). Europos nacionalinių prevencinių mechanizmų (toliau – NPM) forumo publikuotame pranešime dėl Europos Kalėjimų Taisyklių atnaujinimo (toliau – Pranešime), pripažįstama, kad turi būti atkreipiamas dėmesys į moterų padėtį įkalinimo įstaigose. Visų pirma, NPM forumai yra organizuojami siekiant suburti Europos NPM institucijas, aptarti su laisvės atėmimu susijusius klausimus ir keisti gerąją praktiką (Oficialus Europos Tarybos internetinis puslapis). Europos Kalėjimų Taisyklių nuostatų pakeitimui turėjo įtakos JT Bankoko taisyklės. Dėl moterų padėties 34 str. papildytas

nuostatomis numatančiomis, kad turi būti parengta lyčių lygybės politika ir imtasi priemonių apsaugoti įkalintas moteris nuo fizinės, psichinės ar seksualinės prievartos. Tikimasi, kad atsižvelgiant į specifinius poreikius bei moterų pažeidžiamumą įkalinimo įstaigose bus parengtos atskiros taisyklės skirtos moterų padėčiai. Vertinant nėščių, žindančių ir moterų su mažamečiais vaikais padėtį, Europos kalėjimų taisyklės papildomos 60.6 (a) taisykle, numatančia, jog šioms grupėms negali būti taikoma drausminė nuobauda – izoliavimas (European NPM Forum, 2020).

Europos kalėjimų taisyklėse išskiriamos nagrinėjamos pažeidžiamos grupės, kurios reikalauja papildomo dėmesio įkalinimo įstaigose – vaikai (angl. infants) ir moterys. Papildoma apsauga nėščioms moterims ir moterims, auginančioms mažamečius vaikus, numatyta šiuose Europos kalėjimų taisyklių skyriuose. Vertinant nuostatus dėl nagrinėjamų pažeidžiamų grupių nėra numatyta detalesnė apsauga nei ta, kuri įtvirtinta jau aptartose Bankoko taisyklėse. Tai rodo, kad tiek tarptautinės, tiek regioninės rekomendacijos sąveikauja tarpusavyje. 2015 m. JT Generalinės Asamblėjos priimtose Tipinėse minimaliose elgesio su kaliniais taisyklėse remiamasi ankstesnėmis Europos Kalėjimų taisyklėmis, o 2020 m. atnaujinant Europos kalėjimų taisyklės remiamasi Bankoko Taisyklėmis (Penal Reform International, Europos Taryba, 2022, p. 2). Tiek Europos Kalėjimų Taisyklės, tiek Bankoko Taisyklės yra minkštosios teisės šaltiniai (angl. soft law), tačiau tai gairės valstybėms priimant vidaus teisės aktus. Taip pat Europos Kalėjimų Taisyklėmis remiamasi Europos Tarybos Kankinimų prevencijos komiteto ataskaitose ir EŽTT praktikoje. Šie tarptautiniai standartai aktualūs įkalinimo įstaigų personalo mokymams, nevyriausybinių organizacijų veiklai ir rengiant skundus dėl netinkamų sąlygų įkalinimo įstaigose (Penal Reform International, Europos Taryba, 2023, p. 10). Tai, kad atnaujintos Europos kalėjimų taisyklės yra papildomos nuostatomis dėl moterų padėties rodo, kad su laiku vis labiau atsižvelgiama į moterų pažeidžiamumą ir specifinių poreikių turėjimą įkalinimo įstaigose. Europos Taryba yra raginama su laiku priimti atskiras kalėjimų taisyklės dėl moterų padėties įkalinimo įstaigose ir tai būtų svarbus žingsnis siekiant pagerinti tiek moterų, tiek pasirinktų pažeidžiamų grupių padėtį įkalinimo įstaigose. Kaip pažymi autorė Ciuffoletti, įvertinus pokyčius tarptautinėse ir regioninėse rekomendacijose, besikeičianti įkalintų moterų apsaugos paradigma reikalauja atsisakyti vienodos apsaugos ir vertinti moterų poreikius ne kaip „specifinius“, lyginant su vyrų poreikiais, bet kaip įprastus moterims (Ciuffoletti, 2020, p. 1286).

Atskiroje Europos Tarybos rekomendacijoje dėl moterų padėties būtų galima skirti daugiau dėmesio darbe nagrinėjamos pažeidžiamoms grupės, kaip tai yra padaryta Bankoko Taisyklėse.

Europos Tarybos Ministrų Komitetas yra priėmęs atskiras rekomendacijas dėl tam tikrų pažeidžiamų grupių apsaugos įkalinimo įstaigose, pavyzdžiui nepilnamečių. Rekomendacijoje valstybėms narėms dėl nepilnamečių teisės pažeidėjų, kuriems paskirtos sankcijos arba poveikio priemonės, taisyklių (toliau – Rekomendacija CM/Rec (2008)/11), 52.1 punkte yra nurodoma, kad nepilnamečiai yra labai pažeidžiama grupė, reikalaujanti papildomo institucijų dėmesio (CM/Rec (2008)11, 2008). Nepilnamečių apsaugai įkalinimo įstaigose užtikrinti numatytos priemonės, atsižvelgiant į šių asmenų pažeidžiamumą dėl amžiaus. Nors Europos kalėjimų taisyklės numato atskirą skyrių dėl nepilnamečių įkalinimo (angl. detained children), nagrinėjamoje rekomendacijoje nustatyta platesnė apsauga, atsižvelgiant į nepilnamečių pažeidžiamumą dėl amžiaus. Rekomendacijos CM/Rec (2008)/11 3 dalyje akcentuojama nepilnamečių laisvės atėmimo bausmei ypač svarbios nuostatos – individualiai sudaromos priemonės reintegracijai atgal į visuomenę, institucijų pagalba, išsamiai aprašytos veiklos, skirtos nepilnamečių edukacijai ir vystymuisi, kontaktų su šeima ir išoriniu pasauliu palaikymas bei drausminių poveikių priemonių nukreipimas į edukacinį poveikį. Lyginant nepilnamečių apsaugai skirtas nuostatas Europos Kalėjimų taisyklėse ir Rekomendacijoje CM/Rec (2008)/11, galima pastebėti, kad atskira rekomendacija skirta pažeidžiamai grupei numato išsamesnius standartus, labiau orientuotus būtent į vienos iš pažeidžiamų grupių poreikius.

Europos Tarybos Ministrų Komiteto priimtoje Rekomendacijoje dėl vaikų, kurių tėvai yra įkalinti (toliau – Rekomendacija CM/Rec(2018)5) pripažįstama, kad vaikai, kurių tėvai yra įkalinti yra pažeidžiami. Visų pirma, pabrėžiama, kad turi būti taikomos alternatyvios bausmės sulaikymui, ypač jei tėvas ar motina yra pagrindinis globėjas. Rekomendacijos CM/Rec (2018)5 4 dalyje dėl kalinimo sąlygų numatyta vaikų ir tėvų susitikimų organizavimo tvarka, galimybė gauti tėvų atostogų ir išvykas į namus, kūdikių ir vaikų įkalinimo įstaigose apgyvendinimo tvarka, nėščių moterų apsauga, tėvystės bei tėvų reintegracijos programos. Taip pat pabrėžiamas personalo apmokymo svarba dirbant tiek su tėvais, tiek su vaikais ir nacionalinių institucijų vaidmuo saugant vaiko interesus. Įtvirtintos nuostatos dėl priemonių, kurių valstybės turi imtis siekiant įvertinant realią

situaciją įkalinimo įstaigose ir taikyti gerosios praktikos pavyzdžius. Taip pat pabrėžiamas žiniasklaidos vaidmuo siekiant užtikrinti vaikų ir šeimos narių apsaugą bei išvengti neigiamų stereotipų apie vaikus, kurių tėvai įkalinti. Rekomendacijoje CM/Rec (2018)5, kaip ir Europos Kalėjimų taisyklėse, numatyta apsauga bendrai abiem tėvams, neišskiriant atskirai pagal lytį. Dėl motinystės aspekto užsimenama tik kalbant apie nėštumą ir gimdymą – numatyta prenatalinė ir pogimdyvinė sveikatos priežiūra, paramos ir informacijos suteikimas šioms grupėms ir draudimas naudoti suvaržymo priemonės. Pabrėžiama, kad priežiūra turi būti vykdoma kiek įmanoma atsižvelgiant į kultūrų skirtumus. Rekomendacijos CM/Rec (2018)5 skyriuje „Kūdikių kalėjime“ išsamiai aptariamos kokios gyvenimo sąlygos turi būti sudaromos įkalinimo įstaigose augantiems vaikams, kad tai kuo labiau atitiktų sąlygas, esančias laisvėje (CM/Rec(2018)5, 2018). Rekomendacijoje CM/Rec(2018)5 atskiras skyrius dėl vaikų, gyvenančių įkalinimo įstaigose, nustato didesnę apsaugą, nei Europos Kalėjimų Taisyklėse, nes nuostatos labiau orientuotos į vaiko pažeidžiamumą dėl amžiaus ir faktinio laisvės suvaržymo.

Kvakerių JT biuras (toliau – QUNO) yra nevyriausybinių organizacija, kuri aktyviai siekia žmogaus teisių apsaugos ir taikos, kuriant dialogą tarp JT pareigūnų, nevyriausybinių organizacijų, akademikų ir praktikų. Taip pat stebi situaciją dėl įkalintų moterų ir dėl vaikų, kurių tėvai yra įkalinti (Oficialaus QUNO internetinis puslapis). QUNO parengtame gide dėl vaikų, kurių tėvai yra įkalinti yra pabrėžiama ir tėvo, atliekančio laisvės atėmimo bausmę, svarba. Tai atsispindi ne tik minėjote Rekomendacijoje CM/Rec (2018)5, tačiau ir kituose tarptautiniuose dokumentuose pavyzdžiui, Bankoko Taisyklių preambulės 12 punkte – akcentuojant, kad kai kurios taisyklės gali būti taikomos ir tėčiams (Halton, Townhead, 2020, p. 8). Negalima nuneigti, kad tėvo ir vaiko santykis taip pat svarbus, kai nuteistieji atlikinėja laisvės atėmimo bausmę. Tačiau dėl vaikų apgyvendinimo įkalinimo įstaigose praktika yra šiek tiek kitokia. Jei yra nusprendžiama vaiką apgyvendinti įkalinimo įstaigoje, dažniausia apgyvendinama su motina (Nowak, Krishan, 2022, p. 18). Bolivijoje leidžiama gyventi įkalinimo įstaigoje tiek su motina, tiek su tėvu, kol vaikui sueis 6 mėn. Europoje tokios galimybės sudarytos Danijoje ir taikomos tik tuo atveju jei tėvo laisvės atėmimo bausmė bus įvykdyta iki vaikui sueis 3 metai (Ciuffoletti, 2020, p. 1289). Pastebima, kad įkalinimo įstaigose vaikai įprastai apgyvendinami kartu su motinomis. Pažeidžiamumo koncepcijos tikslas sukurti priemones, kurios užtikrintų faktinę lygybę. Nagrinėtose

rekomendacijose nuostatos yra orientuotos į abu tėvus taip užtikrinant abiejų tėvų lygybę, tačiau faktiškai dažniausia moterys, esančios įkalinimo įstaigose auginą mažamečius vaikus. Toks požiūris nors ir užtikrina abiejų tėvų lygybę, tačiau praktikoje gali trukdyti identifikuoti šių pažeidžiamų grupių poreikius įkalinimo įstaigose.

Apibendrinant galima teigti, jog tiek tarptautiniu, tiek regioniniu lygmeniu yra pripažįstama, kad tarp įkalintų asmenų yra atskirų pažeidžiamų grupių, kurios gali patirti papildomus sunkumus laisvės atėmimo bausmės vykdymo metu. Vertinant skirtingus dokumentus tarptautiniu ir regioniniu lygmeniu, pastebima, kad atskiri dokumentai, skirti vienai iš pažeidžiamų grupių, numato apsaugą labiau orientuotą į tos grupės poreikius. Nagrinėtose atskirose rekomendacijose, skirtose konkrečioms pažeidžiamoms grupėms, ar bendrose rekomendacijose, kuriose yra papildomos nuostatos šioms grupėms, yra skiriamas dėmesys darbe nagrinėjamoms pažeidžiamoms grupėms. Tarpsektorinis pažeidžiamumas lemia, jog nustatytas reguliavimas vienai iš pažeidžiamų grupių yra nepakankamas, todėl atsižvelgiama į atskiras grupes, kurių padėtis labiau komplikuoja dėl kelių pažeidžiamumo požymių sankirtos ir todėl nustatomos papildomos apsaugos priemonės.

4. PAŽEIDŽIAMŲ ASMENŲ ŽMOGAUS TEISIŲ APSAUGOS ĮKALINIMO ĮSTAIGOSE VERTINIMAS PRAKTIKOJE

4.1. Europos Tarybos žmogaus teisių apsaugos institucijų praktika

Įvertinus pasirinktų pažeidžiamų grupių apsaugos standartus, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kaip žmogaus teisių apsaugos institucijos vertina šių grupių apsaugą. EŽTT pripažįsta įkalintų asmenų grupinį pažeidžiamumą (Limantė, 2024, p. 684). Vertinant pažeidžiamų grupių padėtį įkalinimo įstaigose ne mažiau svarbu atsižvelgti į Europos Tarybos Komiteto prieš kankinimus ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą (toliau – CPT) nustatytus standartus įkalinimo įstaigoms. EŽTT sprendžia pareiškėjų skundus po to, kai pažeidimai jau buvo padaryti. Tuo tarpu CPT vykdo vizitus į įkalinimo įstaigas ir teikia išvadas valstybėms kaip būtų galima patobulinti įkalinimo sąlygas, kad būtų išvengta žmogaus teisių pažeidimų ir laikomasi tarptautinių žmogaus teisių apsaugos standartų (Bartsch, 2017, p. 137).

Autorė Ciuffoletti atliko EŽTT praktikos analizę, aktualią nagrinėjamai temai. Nors EŽTK neskiria daug dėmesio konkrečiai įkalintų asmenų grupės apsaugai, tačiau nuo pat EŽTT veiklos pradžios, EŽTT sprendė įkalintų asmenų skundus, o tai parodo svarbą ginant pažeidžiamų asmenų teises (Ciuffoletti, 2020, p. 1289). Kaip pažymi autorė, EŽTT kol kas priėmęs mažai bylų, kuriose nagrinėjami su lytimi susiję klausimai, daugiau tai biologiniais aspektais grįstas ar lyčiai nejautrus (angl. gender blind) aiškinimas (Ciuffoletti, 2020, p. 1279). Autorius Paprzycki nagrinėjo EŽTT praktiką, kartu pasirinkdamas ir bylas, kuriose pareiškėjai yra vyrai, nurodydamas, kad toks pats standartas turėtų būti taikomas ir įkalintoms moterims (Paprzycki, 2017, p. 123 – 124). Papildomai autorius pažymi, jog daugelis įkalintų moterų poreikių nėra tiesiogiai įtraukti į EŽTK, pavyzdžiui teisė turėti vaikų ar teisė rūpintis kūdikiu, ginant šias teises galima remtis pozityviųjų pareigų institutu arba kitomis EŽTK nuostatomis (Paprzycki, 2017, p. 129).

Nagrinėjamai temai aktualus EŽTT sprendimas byloje *Korneykova ir Korneykov prieš Ukrainą*, kuriame vertinami nėsčios įkalintos moters ir jos naujagimio teisių pažeidimai (Ciuffoletti, 2020, p. 1293). EŽTT sprendime *Korneykova ir Korneykov prieš Ukrainą* buvo vertinama ar valstybės veiksmai pažeidė EŽTK 3 str. pareiškėjos ir

pareiškėjo – jos sūnaus atžvilgiu (EŽTT 2016 m. kovo 24 d. sprendimas). Pareiškėja buvo sulaikyta policijos, būdama penktą mėnesį nėščia, dėl įtarimo padarius plėšimą ir suimta iki teismo. Būdama suimta, ji pagimdė sūnų. Sprendime taip pat buvo vertinamos pareiškėjos ir jos sūnaus gyvenimo sąlygos ir pareiškėjai suteiktos medicininės priežiūros kokybė. Visų pirma, buvo nustatyta, kad buvo pažeistas EŽTK 3 str., nes sergančio ar kitaip silpno asmens surakinimas antrankiais yra neproporcingas saugumo reikalavimas ir reiškia nepateisinimą pažeminimą, nepriklausomai nuo to ar jis buvo tyčinis, ar ne. EŽTT papildomai pažymėjo, kad pareiškėja buvo prirakinta prie ginekologinės apžiūros kėdės, nors nebuvo nurodyta, kad ji elgėsi agresyviai ar bandė pabėgti, o nepagrįstas surakinimas tęsėsi ir po gimdymo, kai pareiškėja buvo ypač jautri. Sprendime pažymima, kad surakinimas buvo taikomas, kai pareiškėja kentė nuo gimdymo skausmų ir iškart po gimdymo, o tai prilygo EŽTK 3 str. pažeidimui (EŽTT 2016 m. kovo 24 d. sprendimo 111 – 116 punktai). Dėl pareiškėjų sulaikymo sąlygų EŽTT rėmėsi CPT bendrosiomis išvadomis ir Bankoko taisyklių nuostatomis. Sprendime nurodyta, kad kūdikių ir mažamečių vaikų apgyvendinimas apskritai yra problematiškas klausimas, nes tiek apgyvendinimas, tiek atskyrimas gali būti žalingas, todėl sprendimą reikia priimti vertinant situaciją individualiai (EŽTT 2016 m. kovo 24 d. sprendimo 129 punktas). EŽTT pažymėjo, jog sulaikyta buvo tik pirmoji pareiškėja, tačiau naujagimiai negalėjo būti atskirtas nuo jos, todėl antrasis pareiškėjas taip pat buvo visiškai kontroliuojamas valdžios institucijų, kurios turėjo pareigą tinkamai užtikrinti jo sveikatą ir gerovę (EŽTT 2016 m. kovo 24 d. sprendimo 132 punktas). Atsižvelgiant į šalių nesutarimus dėl faktinių aplinkybių, EŽTT pažymėjo, kad pareiškėjos parodymų dėl tinkamų kalinimo sąlygų negalima vertinti objektyviai, nes ankstesnėje praktikoje EŽTT yra nusprendęs, jog pareiškėjų padėtis gali būti ypač pažeidžiama, kai jie laikomi laisvės atėmimo įstaigoje ir jų ryšiai su šeima ir pasauliu yra riboti (EŽTT 2016 birželio 24 d. sprendimo 134 – 135 punktai). Buvo konstatuota, kad netinkama pareiškėjos mityba, netinkamos sanitarinių ir higienos sąlygos pareiškėjai ir jos naujagimiui bei nepakankamos galimybės pasivaikščioti lauke prilygo nežmoniškam ir žeminančiam elgesiui su ja ir jos vaiku, todėl buvo pažeistas EŽTK 3 str. (EŽTT 2016 birželio 24 d. sprendimo 147 – 148 punktai). Dėl antrojo pareiškėjo medicininės priežiūros, EŽTT pažymėjo, kad pareiškėjas gyveno sulaikymo vietoje kartu su mama 6 mėn. ir kaip naujagimis buvo ypač pažeidžiamas, todėl turėjo gauti tinkamą sveikatos priežiūrą (EŽTT 2016 birželio 24 d. sprendimo 152

punktas). EŽTT įvertinęs medicininius duomenis nustatė, kad pareiškėjas daugiau nei 3 mėn. nebuvo stebimas pediatro, o to užtenka nustatyti, kad nebuvo užtikrinama tinkama medicininė priežiūra ir konstatavo EŽTK 3 str. pažeidimą (EŽTT 2016 m. birželio 24 d. sprendimo 157 – 158 punktai). Dėl pareiškėjos laikymo metaliniame narve teismo posėdžių metu, EŽTT taip pat pripažino EŽTK 3 str. pažeidimą, nes toks asmens laikymas EŽTT praktikoje savaime laikomu asmens orumo pažeidimu. EŽTT papildomai atsižvelgė į tai, kad pirmuosius posėdžius pareiškėja buvo nėščia, vėliau žindanti motina, o grotos atskyrė ją nuo kūdikio teismo salėje (EŽTT 2016 m. birželio 24 d. sprendimo 164 – 166 punktai). Kaip pažymi autorė Ciuffoletti, šioje byloje EŽTT pirmą kartą vertino moters kalinimo sąlygas, taikydamas lyčiai jautrų aiškinimą, remiantis CPT standartais. Autorės vertinimu, motinystė šioje byloje įvertinta kaip situacija, reikalaujanti ypatingos apsaugos, o tai patvirtina ir tai, jog visi keturi EŽTK 3 str. pažeidimai buvo konstatuoti vienbalsiai (Ciuffoletti, 2020, p. 1294). Vertinant EŽTT sprendimą iš pažeidžiamumo koncepcijos, buvo akcentuojamas naujagimio pažeidžiamumas dėl tiesioginio priklausymo nuo valstybės, pabrėžiant medicininės priežiūros svarbą. Pažeidžiamumo vertinimas buvo taikomas pareiškėjos atžvilgiu tik siekiant atskleisti bendrą įkalintų asmenų pažeidžiamumą dėl atskyrimo nuo šeimos ir visuomenės, tačiau tai neturėjo daug įtakos pažeidimo konstatavimui. Lyties ar motinystės aspektas nevertinamas kaip papildomas pažeidžiamumo požymis. Tačiau, tai nesutrukdė EŽTT priimti sprendimą, kad kalinimo sąlygos neatitiko pareiškėjos specifinių poreikių susijusių su motinyste ir lytimi. Tai parodo, kad EŽTT gali pripažinti, kad valdžios institucijų veiksmai pažeidė EŽTK nuostatas, atskirai nevertinant pareiškėjų pažeidžiamumo. Autorius Paprzycki atlikęs EŽTT praktikos analizę, taip pat pažymėjo, kad įkalintų moterų teisė į sveikatą gali būti saugoma pagal EŽTK 3 str. Autorius išskyrė bylą, kuri aktuali dėl EŽTK 3 str. pažeidimo nėščios pareiškėjos atžvilgiu. Paskutiniaais nėštumo mėnesiais pareiškėja kelias valandas buvo vežama iš sulaikymo vietos į kalėjimo ligoninę. Gimdymo metu ji buvo apklausta prokuroro, o vyrui po gimdymo kelias savaites neleista susitikti su pareiškėja ir kūdikiu. Kadangi EŽTK 3 str. pažeidimas buvo akivaizdus, valstybė atsakovė – Lenkija susitarė su pareiškėja atlyginti žalą ir byla buvo išbraukta iš sąrašo (Paprzycki, 2017, p. 123 – 124). Tačiau autorius taip pat pažymi, kad nėščios moterys gali naudotis EŽTT laikinųjų priemonių taikymo institutu, numatytu EŽTT reglamento 39 taisyklėje. Laikinosios priemonės taikomos, kai kyla realios negrįžtamos žalos

grėsmė. Autorius išnagrinėjęs laikinųjų apsaugos priemonių taikymo praktiką, nurodo, kad nėščios moterys galėtų kreiptis jei nesudaromos tinkamos sąlygos gimdyti ar nesuteikiama medicininė priežiūra (Paprzycki, 2017, p. 129 – 130).

Kitas aktualus EŽTT sprendimas atspindi skirtingą moterų ir vyrų vertinimą tėvystės atžvilgiu. EŽTT sprendime *Alexandru Enache prieš Rumunija* buvo vertinama ar valstybės veiksmai pažeidė EŽTK 14 str. kartu su 8 str. numatytas teises (EŽTT 2017 m. spalio 3 d. sprendimas). Pareiškėjas prašė atidėti laisvės atėmimo bausmės vykdymą, nes norėjo pasirūpinti savo mažamečiu vaiku. Pareiškėjo prašymai buvo atmesti, nes Rumunijos Baudžiamojo proceso kodeksas laisvės bausmės vykdymo atidėjimą numatė tik nėščioms moterims ir moterims, auginančioms vaikus iki 1 metų. Visų pirma, EŽTT pažymėjo, jog tam, kad būtų nustatytas 14 str. pažeidimas turi būti skirtingas elgesys su asmenimis, esančiais analogiškose ar panašiose situacijose, tačiau nereikalaujama, kad lyginamosios grupės būtų identiškos (EŽTT 2017 m. spalio 3 d. sprendimo 64 punktas). EŽTT nurodė, kad bausmės vykdymo atidėjimo nagrinėjamu pagrindu tikslas – vaiko interesų apsauga pirmaisiais gyvenimo metais, o rūpintis gali tiek motina, tiek tėvas. EŽTT nusprendė, jog pareiškėjo padėtis panaši į įkalintų moterų padėtį, todėl turi būti vertinama ar teisinis reguliavimas yra pateisinamas, atsižvelgiant į valstybės vertinimo laisvę baudžiamosios politikos srityje (EŽTT 2017 m. spalio 3 d. sprendimo 68 – 69 punktai). EŽTT priėmė sprendimą, kad nėra EŽTK 14 str. kartu su 8 str. pažeidimo, nes numatytas reguliavimas šiuo atveju buvo pagrįstas ir proporcingas. EŽTT papildomai rėmėsi JT Konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims 4 str. 2 d., kurioje numatyta, kad priemonių, kuriomis siekiama apsaugoti motinystę, priėmimas nelaikomas diskriminaciniu ir nurodė, kad motinystė turi specifinių bruožų į kuriuos reikia atsižvelgti (EŽTT 2017 m. spalio 3 d. sprendimo 76 – 79 punktai). Sprendimas buvo priimtas penkių teisėjų dauguma prieš du. Buvo pateiktos atskiros teisėjų nuomonės, kurios aktualios nagrinėjamai temai.

Teisėja Yudkviska pateikė pritariančią nuomonę sprendimui, kurioje nurodė, kad nesutinka su tuo, kad pareiškėjas gali būti laikomas esantis panašioje situacijoje kaip ir moteris įkalinimo įstaigoje, nes „vyrų ir moterų yra lygūs, bet jie nėra vienodi“. Teisėja pabrėžė, kad egzistuoja esminiai skirtumai analizuojant moterų ir vyrų reprodukcinės funkcijas, o moters vaidmuo vertinant tiek nėštumą, tiek gimdymą, tiek prisirišimą pirmaisiais vaiko gyvenimo metais yra ypač reikšmingas. Teisėja pažymi, jog nustatytas

teisinis reguliavimas turėjo būti vertinamas kaip pagrindas pripažinti, kad situacijos nėra analogiškos, o ne kaip proporcingumo analizės dalis. Teisėja pabrėžia, kad siekiant užtikrinti lygybę, reikia specialaus reguliavimo nėštumo ir gimdymo atžvilgiu, srityse, kuriose vyrai negali pakeisti moters vaidmens (Atskira pritarianti Teisėjos Yudkivskos nuomonė EŽTT 2017 m. spalio 3 d. sprendime). Vertinant pateiktą nuomonę per pažeidžiamumo prizmę, moterys pripažįstamos kaip asmenų grupė, kuri dėl nėštumo ir motinystės, reikalauja labiau individualizuotos apsaugos nei vyrai toje pačioje situacijoje. Tačiau autorė Ciuffoletti kritiškai vertina priimtą EŽTT sprendimą ir pateiktą teisėjos nuomonę. Autorė nurodo, kad sprendimas, nors ir grindžiamas vaiko interesų apsauga, iš esmės įtvirtina tradicinį požiūrį, pagal kurį vaikų priežiūra laikoma išimtinai moterų atsakomybe (Ciuffoletti, 2020, p. 1302 – 1303). Pirmoje darbo dalyje buvo pastebėta, kad vienodas reguliavimas skirtingoms grupėms gali sukurti nelygybę. Taigi, pažeidžiamumo koncepcijos tikslas yra nustatyti, kokios grupės yra labiau pažeidžiamos ir užtikrinti tos grupės veiksmingą apsaugą, o ne sukurti stereotipus. Šiuo požiūriu labiau pritariama teisėjos pateiktai nuomonei, nes motinystės ar nėštumo akcentavimas nėra stereotipinis tradicinio moters vaidmens įtvirtinimas, tačiau realios situacijos vertinimas, atsižvelgiant į tai, kodėl moterys yra labiau pažeidžiamos nei vyrai įkalinimo įstaigose ar visuomenėje.

Teisėjai Pinto de Albuquerque ir Bošnjak pateikė iš dalies nesutinkančią bendrą atskirąją nuomonę, kurioje nurodė, kad mano, jog nustatytas reguliavimas yra EŽTK 14 str. kartu su 8 str. pažeidimas, nes skirtingas asmenų vertinimas nėra objektyvus ir pagrįstas. Teisėjai pabrėžia, jog kai kalbama apie vaiko interesus, reikalaujama ypač rimtų priežasčių, siekiant pateisinti skirtingą požiūrį dėl lyties. Atsižvelgiama į tai, kad šiuolaikinėse Europos visuomenėse vyrai ir moterys vis labiau pripažįstami kaip vienodai atsakingi už vaikų auklėjimą. Teisėjai teigia, kad motinystės ir moterų po gimdymo pažeidžiama padėtis nebūtų apsauga mažiau jei bausmės vykdymo atidėjimas būtų numatytas ir naujagimių tėčiams, kadangi kiekvienas sprendimas vertinamas individualiai. Manoma, kad toks teisinis reguliavimas netiesiogiai prisidėtų prie lyčių lygybės skatinimo ir labiau atitiktų geriausius vaiko interesus (Atskira iš dalies nesutinkanti Teisėjų Pinto de Albuquerque ir Bošnjak nuomonė EŽTT 2017 m. spalio 3 d. sprendime). Atsižvelgiant į pateiktą teisėjų nuomonę, galima sutikti, kad tėčiams, auginantems vaikus iki 1 metų amžiaus, gali būti sudaromos sąlygos atidėti laisvės atėmimo bausmės vykdymą, nes kiekvienas atvejis yra vertinamas individualiai.

Žvelgiant iš pažeidžiamumo perspektyvos, toks teisinis reguliavimas galėtų apimti ir tam tikrais atvejais pažeidžiamų vyrų grupes, kurie, pavyzdžiui, yra pagrindiniai vaiko globėjai. Kaip jau minėta, pažeidžiamumo koncepcija nėra aiškiai įtvirtinta ir gali keistis priklausomai nuo vykstančių pokyčių visuomenėje.

Kadangi nagrinėtose tarptautinėse ir regioninėse rekomendacijose akcentuojamas bendravimo su artimaisiais palaikymas, svarbu, kad nagrinėjamos pažeidžiamos grupės, įkalinimo įstaigose gali kreiptis į EŽTT, jei tokios galimybės nėra užtikrinamos. Autorius Paprzycki pažymi, kad tokios teisės yra saugomos EŽTK 8 str. ir įkalintos moterys gali pateikti skundus:

1. Dėl joms suteiktų šeimos pasimatymų skaičiaus;
2. Dėl sąlygų, kurioms joms leidžiama susitikti su šeima;
3. Dėl atsisakymo leisti išvykti iš kalėjimo, kad galėtų dalyvauti svarbiuose šeimos įvykiuose (Paprzycki, 2017, p. 125).

EŽTT byloje *Deltuva prieš Lietuvą* buvo nagrinėjama ar valstybės veiksmai pažeidė EŽTK 8 str. (EŽTT 2023 m. kovo 21 d. sprendimas). 2019 m. lapkritį pareiškėjas buvo sulaikytas dėl įtarimų kontrabanda. Pirmuosius 9 suėmimo mėnesius, prokuroras pareiškėjui suteikė tik vieną pasimatymą su žmona ir mažamete dukra, nes buvo nurodyta kad pasimatymai gali trukdyti baudžiamajam tyrimui. Prie patenkinto prašymo buvo pridėta psichologo išvada, kurioje nurodyta, kad vaikas patiria didelį stresą dėl negalėjimo susitikti su tėvu. 2020 m. rugpjūčio mėn. prokuroras suteikė pareiškėjui teisę į du nekontaktinius pasimatymus su žmona ir dukra per mėnesį. 2020 m. lapkričio mėn. pareiškėjui panaikintas kardomasis kalinimas ir skirta intensyvi priežiūra. Šalys neginčijo, kad apribojimu įsikišta į pareiškėjo teisę į šeimos gyvenimo gerbimą pagal EŽTK 8 str. ir nebuvo ginčo dėl to ar šis ribojimas buvo nustatytas įstatymu ir ar juo buvo siekiama teisėto tikslo užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams. Todėl EŽTT turėjo nustatyti ar apribojimas buvo būtinas demokratinėje visuomenėje (EŽTT 2023 m. kovo 21 d. sprendimo 38 punktas). EŽTT šiame sprendime tai pat atsižvelgė į CPT bendrąją ataskaitą. EŽTT nurodė, kad tam tikromis aplinkybės pasimatymai gali būti ribojami, tačiau priimant sprendimus reikėtų atsižvelgti į būtinybę apsaugoti susijusių asmenų, ypač nepilnamečių, šeimos gyvenimą (EŽTT 2023 m. kovo 21 d. sprendimo 42, 44 punktai). EŽTT nusprendė, kad kardomojo kalinimo metu

pareiškėjui taikyti apribojimai pasimatyti su šeima, dėl kurių leista pasimatyti tik vieną kartą per 9 mėnesius, nebuvo būtini demokratinėje visuomenėje, dėl to buvo pažeistas EŽTK 8 str. (EŽTT 2023 m. kovo 21 d. sprendimo 48 – 49 punktai). Šis sprendimas parodo, kaip EŽTT vertina EŽTK 8 str. pažeidimą dėl suteiktų pasimatymų su šeima skaičiaus. Sprendimas aktualus ir dėl to kad, buvo pabrėžiama, jog priimant sprendimus turi būti atsižvelgiama į nepilnamečių vaikų interesus. Autorius Bartsch atkreipia dėmesį į tai, kad EŽTT atsižvelgia į CPT išvadas, kai yra nagrinėjama, ar ginčijamas teisės aktas ar priemonė buvo „būtini demokratinėje visuomenėje“ (Bartsch, 2017, p. 142). Autorius Paprzycki pažymi, kad EŽTT praktikoje akcentuojama, kad pasimatymams su vaikais arba nepilnamečiais turi būti sudaromos specialios sąlygos, atsižvelgiant į jų amžių ir poveikį emocinei būklei ar gerovei (Paprzycki, 2017, p. 126).

EŽTT praktikoje yra pavyzdžių, kaip užtikrinamos nagrinėjamų pažeidžiamų grupių žmogaus teisės, tačiau pažeidžiamumo koncepcija ne visada yra plėtojama, siekiant nustatyti EŽTK pažeidimus. Tai netrukdo EŽTT priimti sprendimus, atsižvelgiant į specifinius nagrinėjamų grupių poreikius. Vertinant moterų padėtį per EŽTT sprendimus, kuriuose pareiškėjai yra vyrai, ne visada įmanoma atskleisti specifinius moterų poreikius. Tačiau, kai bylos susijusios su pareiškėjų vyrų diskriminacija dėl lyties laisvės atėmimo bausmės vykdymo kontekste, jose gali būti analizuojama ir moterų padėtis. Vertindamas vaikų teisių apsaugą, EŽTT sprendimuose atsižvelgia į specifinius vaikų poreikius, susijusius tiek su vaikų apgyvendinimu įkalinimo įstaigoje, tiek siekiant užtikrinti bendravimą su tėvais, kurie įkalinti.

CPT bendrojoje išvadoje „Moterys įkalinimo įstaigose“ (toliau – CPT išvada), numatyti standartai skirti moterų padėčiai įkalinimo įstaigose. CPT išvadoje skiriamas ypatingas dėmesys nėščioms moterims ir moterims su vaikais. Visų pirma, CPT išvadoje pažymima, kad moterims būdingi specifiniai poreikiai ir pažeidžiamumas, kurie skiriasi nuo vyrų. Todėl siekiant užtikrinti turinio lygybę, turi būti imamasi specialių priemonių šalinti esamą nelygybę. CPT pažymi, kad moterys turi išskirtinių biologinių ir lyties poreikių. Pažeidžiamumas gali pasireikšti ir dėl socialinės padėties ar kultūrinių vaidmenų. CPT išvadoje išskiriamos skirtingos problemos su kuriomis gali susidurti moterys, vienos iš jų išskirtiniai sveikatos priežiūros poreikiai, atsakomybė už vaikų ar šeimos narių priežiūrą, šeimos atstūmimas išėjus į laisvę (CPT/Inf(2018)5, 2018, p. 1). CPT išvadoje akcentuojamos panašios priemonės kaip ir nagrinėtuose standartuose.

Papildomai nurodyta, jog jei įmanoma artimieji už įkalinimo įstaigos ribų turi padėti su vaiko priežiūra, pavyzdžiui vaiko tėvas. CPT nurodo, kad apsilankymuose su artimaisiais turi būti užtikrinta, kad įkalintai motinai bus leidžiama dalyvauti kartu su vaiku. Tokių draudimų nustatymas trukdytų vaikui palaikyti santykius su kitais šeimos nariais, o tai apsunkina vaiko grįžimą atgal į visuomenę. Pabrėžiama, kad po vaikai pradėjus gyventi ne įkalinimo įstaigoje, motinai turi būti sudaromos sąlygos toliau bendrauti su vaiku (CPT/Inf(2018)5, 2018 p. 5 – 6). Šioje išvadoje atsižvelgiama į nagrinėjamų pažeidžiamų grupių specifinius poreikius įkalinimo įstaigose. Kaip pažymi autorius Bartsch, nors kai kurios pastabos pateiktos išvadose gali atrodyti akivaizdžios, svarbu pabrėžti, jog tai atspindi CPT vykdytų vizitų metu nustatytus pažeidimus ir tai reikalauja papildomo dėmesio siekiant užtikrinti tinkamas sąlygas įkalinimo įstaigose (Bartsch, 2017, p. 140). CPT išvadoje aiškiai išskiriamos grupės, kurios gali susidurti su žmogaus teisių pažeidimais ir reikalauja papildomų priemonių laisvės atėmimo bausmės vykdymo metu. Svarbu tai, kad EŽTT atsižvelgia į CPT išvadas dėl padėties įkalinimo įstaigose, vertindamas ar nustatytas teisinis reguliavimas ir taikytos priemonės prieštarauja EŽTK.

4.2. Pažeidžiamų grupių padėties vertinimas nacionaliniu lygmeniu

Siekiant įvertinti, kaip praktiškai įgyvendinama nagrinėjamų pažeidžiamų grupių žmogaus teisių apsauga, reikia atsižvelgti į tai, kaip tarptautiniai ir regioniniai standartai įgyvendinami nacionaliniu lygmeniu. Autorius Kanev atliko Europos NPM ataskaitų apžvalgą dėl pažeidžiamų grupių įkalinimo įstaigose. Daugelyje teisinių sistemų trūksta pažeidžiamumo apibrėžimų ir pačios valstybės nerenka ir neskelbia duomenų apie visas pažeidžiamas grupes ir jų dalį bendrame įkalintų asmenų skaičiuje. Moterys NPM ataskaitose dažniausiai yra išskiriamos kaip pažeidžiama grupė. Atliekant moterų teisių stebėseną kyla iššūkis, nes stebėsenos grupei reikia specialių žinių ir situacijos vertinimo iš atitinkamos perspektyvos (Kanev, 2021, p. 51 – 53). Svarbu, kaip moterų pažeidžiamumas suprantamas šiose ataskaitose. Kadangi darbas yra orientuotas į nėščių moterų ir moterų su vaikais ir šių vaikų apsaugą, siekiama nustatyti, kaip atsižvelgiama į šias pažeidžiamas grupes įkalinimo įstaigose, atliekant žmogaus teisių stebėseną.

Lietuvos Respublikos (toliau – LR) Seimo kontrolierių įstaiga (toliau – SKĮ) yra atsakinga už NPM funkcijas Lietuvoje. Seimo kontrolierių įstaiga atlieka žmogaus teisių stebėsenos funkciją Lietuvoje, nagrinėja pareiškėjų skundus ir vykdo nacionalinės kankinimų prevencijos funkcijas laisvės atėmimo vietose. Nacionalinės kankinimų prevencijos funkcijos yra ypač svarbios, nes suteikia galimybę realiai įvertinti įkalintų asmenį padėtį laisvės atėmimo vietoje (Sakalauskas, Norvaišytė, 2022, p. 345). LR Seimo kontrolierių įstaigos ataskaitoje dėl žmogaus teisių padėties Lietuvos Kalėjimų tarnybos Panevėžio kalėjime Nr. NKP – 2024/1 – 1 (toliau – SKĮ ataskaita) buvo vertinama žmogaus teisių padėtis atlikus teminių patikrinimų Lietuvos kalėjimų tarnybos Panevėžio kalėjime (toliau – Panevėžio kalėjimas). Pažymėtina, jog 2024 m. patikrinimo metu Panevėžio kalėjime laisvės atėmimo bausmę atliko 169 moterys. Motinos ir vaiko namuose, esančiuose Panevėžio kalėjimo teritorijoje, buvo apgyvendintos 6 motinos su vaikais, o Motinos ir vaiko namuose už Panevėžio kalėjimo teritorijos ribų – 4 motinos su vaikais ir 1 nėščioji (SKĮ ataskaita, 2024, p. 2 – 4). LR Bausmių vykdymo kodekso 70 str. numato, kad moterims sudaromos sąlygos pačioms auginti ir prižiūrėti vaikus, kol jiems sueis treji metai. Tai galioja ir nėščios moterims ir moterims, kurioms pastojų bausmės atlikimo vietoje. 71 str. 2 d. numato, kad leidimas gyventi gali būti pratęstas, bet ne ilgiau kaip iki vaikas bus pradėtas ugdyti pagal pradinio ugdymo programą (LR Bausmių vykdymo kodeksas, 2002). SKĮ ataskaitoje buvo vertinamos sąlygos Motinos ir vaiko namuose. Nustatyta, kad lauko žaidimų erdvė neatitinka mažamečių iki 3 m. poreikių, vienas iš gyvenamųjų kambarių buvo užkrautas daiktais ir kėlė riziką dėl tinkamos higienos neužtikrinimo. Papildomai pažymėtina, kad vaikų žaidimo kambarys buvo tvarkingas ir aprūpintais vaikų laisvalaikio priemonėmis (SKĮ ataskaita, 2024, p. 18). Motinos ir vaiko namuose buvo organizuojami įvairūs savanorių organizuojami mokymai, pavyzdžiui „Efektyvi tėvystė“. Tačiau pažymima, kad tokios veiklos vyksta tik tam tikrą metų laikotarpį ir dažniausia priklauso nuo savanorių iniciatyvos. Resocializacijos skyriaus darbuotojai papildomai organizuoja užsiėmimus, kurie apima šeimos planavimo, nėštumo, vaiko priežiūros temas, sąmoningos motinystės ugdymo temas. Papildomai prisideda socialinės darbuotojos, kurios pataria maitinimo klausimais ir siekia stiprinti motinos ir vaiko ryšius per užimtumo veiklas. Taip pat yra organizuojami užsiėmimai vaikams (SKĮ ataskaita, 2024, p. 20 – 21). Vaikams iki trejų metų, gyvenantiems kartu su motinomis, organizuojamas neformalus ugdymas, kurį įgyvendina

savanorišką sutartį pasirašę juridiniai ar fiziniai asmenys ir kalėjimo darbuotojai. Motinos ir vaiko namuose, esančiuose už bausmės atlikimo ribų, vaikams galima lankti ikimokyklinio ugdymo įstaigą, tačiau motinos nėra linkusios leisti savo vaikų, todėl siekiama motyvuoti motinas tai daryti (SKĮ ataskaita, 2024, p. 25). SKĮ ataskaitoje nebuvo atskirai vertinama nėščių moterų ir moterų su vaikais ir šių vaikų esančių Mamos ir vaiko namuose, galimybė pasinaudoti psichologine pagalba. Bendrai buvo nustatyta, kad psichologinė pagalba nėra pakankamai prieinama ir pritaikyta individualiems įkalintų moterų poreikiams (SKĮ ataskaita, 2024, p. 38). Analizuojant įkalintų moterų galimybes palaikyti ryšius su išorės pasauliu taip pat atskirai nevertinama moterų ir vaikų, esančių Mamos ir vaiko namuose, padėtis. Konstatuota, kad bendravimas iš esmės užtikrinamas tinkamai, tačiau yra trūkumų (SKĮ ataskaita, 2024, p. 46). SKĮ ataskaitoje nurodyta, kad sudaromas atskiras valgiaraštis nėščioms ir žindančioms moterims. Tačiau konstatuota, kad nuteistosioms, auginančioms vaikus, ne visada užtenka skiriamų produktų. Taip pat nustatyta apsunkintos galimybės gauti siuntinį iš artimųjų kalėjimo teritorijoje esančiuose Motinos ir vaiko namuose (SKĮ ataskaita, 2024, p. 54). Dėl sveikatos priežiūros atskirai nebuvo vertinama nėščių ir žindančių moterų priežiūra. Bendrai nustatyta, jog nesudaromos pakankamos galimybės gauti reikalingas sveikatos priežiūros paslaugas. Vaikams sveikatos priežiūros paslaugas teikia ta pati šeimos gydytoja, o skiepyti vaikai vežami į Panevėžio vaikų polikliniką. Jei reikia specializuotų paslaugų, šeimos gydytoja išrašo siuntimą ir jie siunčiami į polikliniką. Tačiau šeimos gydytoja kalėjime dirba 0,25 etato ir gyvos konsultacijos teikiamos dvi dienas per mėnesį, visos kitos konsultacijos teikiamos bendraujant telefonu (SKĮ ataskaita, 2024, p. 58 – 59). Pažymima, kad į įkalintų asmenų pažeidžiamumą atsižvelgiama per moterų skirstymą į grupes, kurios įprastai laikomos pažeidžiamomis. SKĮ rekomendacijose nurodo, kad turi būti užtikrintas užimtumas pažeidžiamoms grupės (kitos tautybės, vyresnio amžiaus, užsienietės nuteistosioms, nuteistosioms su negalia ir kt.). (SKĮ ataskaita, 2024, p. 60). Nėščios moterys ir moterys su vaikais nėra laikomos kaip labiau pažeidžiamos lyginant jų ir kitų nuteistųjų padėtį. Nors SKĮ ataskaitoje vertinamos Motinos ir vaiko namų gyvenimo sąlygos, tačiau daugiausia dėmesio skiriama buitinių sąlygų aspektams ar mitybai. Teigiamai vertinama, kad organizuojamos edukacinės programos ir mokymai, nukreipti į nėščių moterų ir moterų su vaikais poreikius. Tinkamai atsižvelgiama į vaikų ugdymą. Specializuotų programų organizavimas ir vaikų ugdymas atitinka tarptautiniuose

standartuose nustatytus reikalavimus. Tačiau SKĮ ataskaitoje nebuvo atskirai vertinami ypač svarbūs aspektai nėščių moterų ir moterų su vaikais apsaugai. Remiantis SKĮ ataskaita sunku įvertinti šių pažeidžiamų grupių apsaugą bendravimo su artimaisiais, sveikatos priežiūros ir psichologinės pagalbos prieinamumo klausimais. Kadangi šiais aspektais SKĮ nustatė pažeidimus nuteistųjų moterų atžvilgiu bendrai, galima spręsti, kad nėščios moterys ir moterys su vaikais, esančios Motinos ir vaiko namuose, taip pat susiduria su panašiomis problemomis šiose srityse.

Kankinimų prevencijos asociacija (angl. Association for the Prevention of Torture, APT) bendradarbiaujant kartu su NPM iš viso pasaulio parengė ataskaitą, kurioje vertinama moterų padėtis įkalinimo įstaigose (toliau – APT ataskaita) (APT ataskaita, 2024). APT ataskaitoje atskirai analizuojama pažeidžiamų moterų grupių padėtis, tarp jų – nėščių ir žindančių moterų ir moterų su vaikais. Papildomai atsižvelgiama į vaikų, augančių su motinomis įkalinimo įstaigose, padėtį. Remiantis 46 valstybių duomenis, įkalinimo įstaigose yra daugiau nei 78,000 moterų, o iš jų daugiau nei 700 yra nėščios (APT ataskaita, 2024, p. 8 – 10). Priklausomai nuo valstybės gali būti taikomos skirtingos nuostatos dėl vaikų apgyvendinimo įkalinimo įstaigose kartu su motinomis. Maksimalus amžius, iki kurio vaikai gali gyventi įkalinimo įstaigose su motina, svyruoja nuo šešių mėnesių iki šešerių metų. Kai kuriose įkalinimo įstaigose sukuriama Motinos ir vaiko namai, kaip ir Lietuvoje. Mažiau palankiai vertinamos sudarytos sąlygos, kai skiriamos atskiros kameros, kuriose apgyvendamos moterys su vaikais, nes tai gali daryti neigiamą poveikį vaikų gerovei. Yra valstybių, kuriose tiek nėščios moterys, tiek moterys su vaikais apgyvendinamos tose pačiose patalpose kaip ir kitos nuteistosios. Tai gali veikti neigiamai ne tik šias pažeidžiamas grupes, bet ir kitas nuteistasias (APT ataskaita, 2024, p. 47 – 48). Motinos ir vaiko namų modelis kol kas yra geriausiai vertinama praktika jei nėra galimybės taikyti alternatyvias bausmes vietoj laisvės atėmimo. Nagrinėtose ataskaitose matoma, kad valstybės pačios pasirenka iki kokio amžiaus vaikui galima leisti gyventi įkalinimo įstaigoje kartu su motina. Nagrinėtuose tarptautiniuose standartuose ir praktikoje buvo akcentuojama, kad nustatomas amžius turi būti nustatomas atsižvelgiant į geriausius vaiko interesus. Pažymima, kad valstybės, nustatančios konkrečius amžiaus limitus, nebūtinai užtikrina geriausius vaiko interesus, todėl amžius neturėtų būti vienintelis indikatorius vertinant vaiko apgyvendinimą kartu su motina įkalinimo įstaigoje (Krabbe, Kempen, 2017, p. 23). Taip būtų geriau atsižvelgiama į vaiko

pažeidžiamumą ne tik dėl amžiaus, tačiau ir galimų kitų pažeidžiamumo požymių. ATP ataskaitoje dėl vaikų padėties, kurie gyvena kartu su motinomis įkalinimo įstaigose, nustatyta, jog poreikiai taip pat nėra tinkamai užtikrinami. Nustatyta, kad vaikams taikoma netinkama mityba ar sveikatos priežiūra. Įkalinimo įstaigos gyvenimo sąlygos nėra tinkamai pritaikytos vaikų vystymuisi, dažnai nėra galimybės išeiti į visuomenę ir yra rizika, kad vaikai praras ryšį su kitais šeimos nariais (APT ataskaita, 2024, p. 49).

ATP ataskaitoje nustatyta, kad ne visose įkalinimo įstaigose tinkamai užtikrinama nėščių moterų sveikatos priežiūra – trūksta sveikatos priežiūros specialistų, pervežimams skirtų transporto priemonių, nepakankamas bendradarbiavimas su visuomenės sveikatos priežiūros įstaigomis. Pažymima, kad situacija dėl nepakankamų sveikatos priežiūros specialistų Panevėžio kalėjime buvo panaši. Papildomai APT ataskaitoje pažymėtina, kad nėščiosioms trūksta informacijos apie nėštumą, gimdymą ir pogimdyvinį laikotarpį. Daugelyje įkalinimo įstaigų nėra specialiai nėščiosioms skirtos laisvalaikio ar sporto veiklos. Taip pat nėščios moterys vis dar susiduria su diskriminacija ar žeminančiu elgesiu iš sveikatos priežiūros specialistų – pasitaiko atvejų dėl antrankių naudojimo pervežimo ir gimdymo metu, pareigūnų vyrų dalyvavimo medicininių procedūrų metu, papildomai pažymima akcentuojamas partnerio negalėjimas dalyvauti vaiko gimdyje. NPM pranešė ir apie atvejus, kai moterys gimdė įkalinimo įstaigoje (APT ataskaita, 2024, p. 47 – 49). Nustatyti pažeidimai, neatitinka reikalavimų, kurie užtikrinami nagrinėtuose tarptautiniuose standartuose dėl įkalinimo sąlygų.

Apibendrinant galima pasakyti, jog pažeidžiamumo koncepcijos taikymas vykdamas žmogaus teisių stebėseną įkalinimo įstaigose gali padėti identifikuoti pažeidžiamas grupes įkalinimo įstaigose ir pateikti išvadas kaip būtų galima patobulinti pažeidžiamų grupių padėtį. Analizuojant ataskaitas tiek nacionaliniu, tiek globaliu lygmeniu pastebėta, jog nagrinėjamų pažeidžiamų grupių poreikiai nėra tinkamai užtikrinami, atsižvelgiant į tarptautiniuose standartuose nustatytą apsaugą. Nors atsižvelgiama į pažeidžiamas grupes įkalinimo įstaigose, ne visų pažeidžiamų grupių poreikiai identifikuojami teisingai. Tai parodo, kad asmenų pažeidžiamumas įkalinimo įstaigose vis dar reikalauja ypatingo valstybės dėmesio siekiant užtikrinti žmogaus teisių apsaugą laisvės atėmimo bausmės vykdymo metu.

IŠVADOS

1. Pažeidžiamumo sąvoka teisės aktuose tiesiogiai nėra vartojama, tačiau diskriminacijos draudimo straipsniuose yra išskiriami tam tikri požymiai, kurie gali lemti, kad asmenys su šiais pažeidžiamumo požymiais patiria arba gali patirti diskriminaciją. Papildoma apsauga pažeidžiamoms grupėms gali būti numatyta ir atskirose teisės aktų nuostatose, siekiant atkreipti dėmesį į šių grupių mažiau palankią padėtį visuomenėje. Pažeidžiamumo koncepcijos vaidmuo žmogaus teisių apsaugos kontekste yra svarbus, nes pabrėžia, jog vienodas visų asmenų vertinimas neužtikrina faktinės lygybės – pažeidžiamos grupės susiduria su sunkumais, kurių negali išspręsti visiems asmenims nustatytas vienodas teisinis reguliavimas.
2. Įkalinimo įstaigose asmenys yra laikomi pažeidžiamais dėl suvaržytos laisvės, tačiau tarp šių asmenų yra atskirų grupių, kurios yra ypač pažeidžiamos. Įkalinimo įstaigose nėščios moterys, moterys, auginančios mažamečius vaikus ir šie vaikai susiduria su tarpsektoriniu pažeidžiamumu, kylančiu dėl kelių pažeidžiamumo požymių sankirtos. Nėščios moterys ir moterys, auginančios mažamečius vaikus įkalinimo įstaigose yra pažeidžiamos dėl lyties ir suvaržytos laisvės, tačiau papildomai pažeidžiamumas pasireiškia dėl nėštumo ir motinystės. Tuo tarpu vaikai, augantys įkalinimo įstaigose kartu su motinomis, yra pažeidžiami dėl faktinio laisvės suvaržymo ir amžiaus. Tarpsektorinis pažeidžiamumas lemia, jog šių asmenų padėtis ypač komplikuoja ir reikalauja imtis papildomų priemonių, siekiant užtikrinti jų teisių apsaugą.
3. Tiek JT, tiek ET priimtuose bendruose standartuose, skirtuose visiems asmenims įkalinimo įstaigose, atkreipiamas dėmesys į atskiras pažeidžiamas grupes. Pastebėta, kad atskiruose dokumentuose, skirtuose vienai iš pažeidžiamų grupių, numatyta apsauga, labiau orientuota į tos grupės specifinius poreikius. Tačiau tarpsektorinis pažeidžiamumas lemia, jog standartai, orientuoti tik į vieną pažeidžiamumo požymį, yra nepakankami, todėl papildomai yra įtvirtinamos nuostatos, skirtos apsaugoti asmenis, kurie pasižymi kelių pažeidžiamumo požymių sankirta. Taip JT ir ET standartuose dėl įkalinimo sąlygų atsižvelgiama į darbe nagrinėjamas pažeidžiamas grupes, kurios susiduria su tarpsektoriniu pažeidžiamumu.
4. EŽTT nagrinėja skundus dėl įkalintų asmenų žmogaus teisių apsaugos, tačiau pasirinktų pažeidžiamų grupių atžvilgiu sprendimų nėra daug. Pasirinkti EŽTT sprendimai parodė, jog šių grupių teisių pažeidimai gali būti konstatuoti sprendimuose neakcentuojant

pažeidžiamumo dėl tam tikrų pažeidžiamumo požymių. EŽTT sprendimuose taip pat atsižvelgia į CPT nustatytus standartus dėl sąlygų įkalinimo įstaigose. CPT standartuose išskiriamos šiame darbe nagrinėjamos pažeidžiamos grupės kaip tos, kurioms reikalingos papildomos apsaugos priemonės, atsižvelgiant į pažeidimus, su kuriais jos susiduria.

5. Analizuojant žmogaus teisių stebėsenos ataskaitas iš įkalinimo įstaigų, pastebėta, jog pažeidžiamumo koncepcijos taikymas gali padėti identifikuoti grupes, kurios dažniau susiduria su žmogaus teisių pažeidimais įkalinimo įstaigose. Vertinant padėtį Panevėžio kalėjime buvo atsižvelgiama į pasirinktų pažeidžiamų grupių padėtį, tačiau atskirai nevertinami šioms grupėms svarbūs aspektai kaip bendravimo su artimaisiais užtikrinimas, sveikatos priežiūra ar psichologinės pagalbos prieinamumas. Analizuojant nacionalines žmogaus teisių stebėsenos ataskaitas iš įkalinimo įstaigų globaliu lygmeniu, pastebėta, jog pasirinktos pažeidžiamos grupės susiduria su žmogaus teisių pažeidimais dėl nepakankamo dėmesio šių asmenų poreikiams įkalinimo įstaigose.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai

Jungtinės Tautos

1. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (1948). *Valstybės žinios*, 2006, 68 – 2497.
2. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas (1966). *Valstybės žinios*, 2002, 77 – 3288.
3. Tarptautinius ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas (1966). *Valstybės žinios*, 2002, 77 – 3290.
4. Jungtinių Tautų Taisyklės dėl elgesio su nuteistosiomis moterimis ir su laisvės atėmimu nesusijusių priemonių taikymo nuteistosioms moterimis (Bankoko Taisyklės) (2010). A/C.3/65/L.5. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.refworld.org/reference/themreport/unga/2010/en/79245> [žiūrėta 2025 m. balandžio 20].
5. Jungtinių Tautų Tipinės minimalios elgesio su kaliniais taisyklės (Nelsono Mandelos taisyklės) (2015). A/RES/70/175. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Bangkok_Rules_ENG_22032015.pdf [žiūrėta 2025 m. balandžio 20].

Europos Taryba

6. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950). *Valstybės žinios*, 1995, 40 – 987.
7. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolas Nr. 12 (2000). ETS 177.
8. Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rekomendacija CM/Rec(2008)11 dėl nepilnamečių teisės pažeidėjų, kuriems paskirtos sankcijos arba poveikio priemonės, taisyklių (2008).
9. Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rekomendacija CM/Rec(2018)5 dėl vaikų, kurių tėvai yra įkalinti (2018).
10. Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rekomendacija Rec (2006)2 – rev dėl Europos Kalėjimų taisyklių (2020). [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://search.coe.int/cm?i=09000016809ee581> [žiūrėta 2025 m. balandžio 20].

Nacionaliniai

11. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 2002, 73 – 3084.

Specialioji literatūra

12. Andorno, R. (2016). Is Vulnerability the Foundation of Human Rights? *Human Dignity of the Vulnerable in the Age of Rights*. 11, 257 – 272. https://doi.org/10.1007/978-3-319-32693-1_11.
13. Baldwin, L., Abbott, L. (2023). *Pregnancy and New Motherhood in Prison*. Knyga. [interaktyvus]. Bristol University Press. <https://doi.org/10.46692/9781447363408>
14. Bartsch, H. – J. European standards relating to non – judicial protection of women in prison. Iš: Van Kempen P.H., Krabbe M. (red.) (2017), *Women in Prison: The Bangkok Rules and Beyond*. Knyga. Intersentia (International Penal and Penitentiary Foundation), p. 135 – 142.
15. Ciuffoletti, S. (2020). “Regardless of their sex” or “biological differences”. An analysis of the European Court of Human Rights’ case law on women in prison. *Revista Direito e Praxis*, 11, 1275 – 1331 [interaktyvus]. DOI: 10.1590/2179 – 8966/2020/50546.
16. Halton, L., Townhead L. (2020). *Children of Incarcerated Parents: International Standards and Guidelines*. Quaker United Nations Office. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://quno.org/sites/default/files/resources/QUNO%20-%20Children%20of%20Incarcerated%20Parents%20-%20Intl%20Standards%20and%20Guidelines_02032020.pdf [žiūrėta 2025 m. balandžio 20 d.].
17. Kanev, K. (2021). Prisoners in a situation of vulnerability. A handbook for National Preventive Mechanisms. Bulgarian Helsinki Committee [interaktyvus] Prieiga per internetą: https://gmr.lbg.ac.at/wp-content/uploads/sites/12/2021/05/handbook_-_prisoners_in_a_situation_of_vulnerability_-_bhc.pdf [žiūrėta 2025 m. balandžio 2 d.].
18. Limantė, A. (2024). Protecting vulnerable groups in Europe: highlights from recent case law of the European Court of Human Rights, *The International Journal of Human Rights*, 28:4, 671 – 688 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1080/13642987.2023.2297311>
19. Limantė, A., Tereškinas A. Definition of vulnerable groups. Iš: Limantė A., Pūraitė – Andrikienė D. (red.) (2022), *Legal protection of vulnerable groups in Lithuania, Latvia, Estonia and Poland. Trends and perspective*. Knyga. [interaktyvus] Charm: Springer Charm, p. 3 – 27. DOI: [10.1007/978-3-031-06998-7_1](https://doi.org/10.1007/978-3-031-06998-7_1).

20. Milašiūtė, V. (2020). Minimalios socioekonominių teisių apsaugos idėja pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją. *Teisė*, 116, 36 – 50 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.15388/Teise.2020.116.3>
21. Milašiūtė, V. (2023). *Žmogaus teisės Europoje*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
22. Nifosi – Sutton, I. (2017). *The Protection of Vulnerable Groups under International Human Rights Law*. Vadovėlis [interaktyvus]. Londonas: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315734354>
23. Nowak, M., Krishan, M. The United Nations Global Study on Children Deprived of Liberty: ‘Leaving No One Behind, in Particular Children Behind Bars’. Iš: Burbano Herrera, C. Haeck, Y. (red.) (2022), *Human Rights Behind Bars. Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice*. Knyga. [interaktyvus]. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-11484-7_2
24. Paprzycki, L. Protection of women in prison under the European Convention on Human Rights. Iš: Van Kempen P.H., Krabbe M. (red.) (2017), *Women in Prison: The Bangkok Rules and Beyond*. Knyga. Intersentia (International Penal and Penitentiary Foundation), p. 119–134.
25. Penal Reform International, Council of Europe (2022). European Prison Rules. Short Guide. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2023/05/EPR-Guidance-Doc.pdf> [žiūrėta 2025 m. balandžio 11 d.].
26. Penal Reform International, Council of Europe (2023). Guidance document on the European Prison Rules. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2023/05/EPR-Guidance-Doc.pdf> [žiūrėta 2025 m. balandžio 11 d.].
27. Penal Reform International, Prison Reform Trust (2020). Women in prison: mental health and well – being. A guide for prison staff. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://prisonreformtrust.org.uk/wp-content/uploads/old_files/Documents/Women/PRI-Women-in-prison-and-mental-well-being.pdf [žiūrėta 2025 m. balandžio 15 d.].
28. Sakalauskas, G. ir kt. (2020). *Kalinimo sąlygos ir kalinių socialinės integracijos prielaidos*. Monografija. Vilnius: Lietuvos teisės institutas.
29. Sakalauskas, G., Norvaišytė G. (2022). Žmogaus orumą ir teises užtikrinančios kalinimo sąlygos Lietuvoje – misija (ne)įmaonoma? *Vilnius University Open Series*, 340–355 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.15388/KSK.2022.16>

30. Tereškinas, A. ir kt. (2021). *Moterys Lietuvos Baudžiamojo teisingumo sistemoje: nuo baudimo praktikų iki bausmės patirčių*. Monografija [interaktyvus] Vilnius: „Žara“. Prieiga per internetą: <https://vb.lcss.lt/object/elaba:104884818/> [žiūrėta 2025 m. balandžio 20 d.].
31. Van Kempen, P.H., Krabbe, M. Women in prison: a transnational perspective. Iš: Van Kempen P.H., Krabbe M. (red.) (2017), *Women in Prison: The Bangkok Rules and Beyond*. Knyga. Intersentia (International Penal and Penitentiary Foundation), p. 3 – 34.

Teismų praktika

EŽTT praktika

32. Korneykova ir Korneykov prieš Ukrainą [EŽTT], Nr. 56660/12, [2016-03-24]. ECLI:CE:ECHR:2016:0324JUD005666012.
33. Alexandru Enache prieš Rumuniją [EŽTT], Nr. 16986/12, [2017-10-03]. ECLI:CE:ECHR:2017:1003JUD001698612.
34. J.D ir A. prieš Jungtinę Karalystę [EŽTT], Nr. 32949/17 ir Nr. 34614/17, [2019-10-24]. ECLI:CE:ECHR:2019:1024JUD003294917.
35. Deltuva prieš Lietuvą [EŽTT], Nr. 38144/20, [2023-03-21]. ECLI:CE:ECHR:2023:0321JUD003814420.
36. V.I prieš Moldovos Respubliką [EŽTT], Nr. 38963/18, [2024-03-26]. ECLI:CE:ECHR:2024:0326JUD003896318.

Kita praktika

Jungtinės Tautos

37. Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas (ŽTK) (1989). General Comment No. 18 Non-discrimination [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.refworld.org/legal/general/hrc/1989/en/6268> [žiūrėta 2025 m. kovo 10 d.].
38. Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas (ŽTK) (1992). General Comment No. 21: Article 10 (Humane Treatment of Persons Deprived of Their Liberty) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.refworld.org/legal/general/hrc/1992/en/12211> [žiūrėta 2025 m. kovo 12 d.].
39. Jungtinių Tautų Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komitetas (ESKTK) (2009). General Comment No. 20 Non – discrimination in economic, social and cultural rights (art. 2, para. 2, of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights).

E/C.12/GC/20. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.refworld.org/legal/general/cescr/2009/en/6852> [žiūrėta 2025 m. kovo 12 d.].

40. Jungtinių Tautų Narkotikų kontrolės ir nusikalstamumo prevencijos biuras (UNODC) (2014). Handbook on Women and Imprisonment. 2nd edition, with reference to the United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (The Bangkok Rules) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/women_and_imprisonment_-_2nd_edition.pdf [žiūrėta 2025 m. balandžio 18 d.].
41. Jungtinių Tautų Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komitetas (ESKTK) (2023). Views adopted by the Committee under the Optional Protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, concerning communication No. 70/2018. E/C.12/74/D/70/2018. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://docs.un.org/en/E/C.12/74/D/70/2018> [žiūrėta 2025 m. kovo 12 d.].

Europos Tarybos

42. European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) (2018). *Women in prison*, CPT, CPT/Inf(2018)5 [interaktyvus], Prieiga per internetą: <https://rm.coe.int/168077ff14> [žiūrėta 2025 m. balandžio 14 d.].

Seimo kontrolieriaus veiklos ataskaitos

43. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaiga (2024). *Ataskaita dėl žmogaus teisių padėties Lietuvos Kalėjimų Tarnybos Panevėžio kalėjime* (Nr. NKP – 2024/1 – 1) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lrski.lt/wp-content/uploads/2024/06/ATASKAITA-Panevezio-kalejimas.pdf> [žiūrėta 2025 m. balandžio 14 d.].

Kiti šaltiniai

44. European NPM Forum (2020). Updating the European Prison Rules. Iš *European NPM Newsletter*, new series, Nr. 5. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.euopris.org/wp-content/uploads/2020/09/Updating-the-European-Prison-Rules.pdf> [žiūrėta 2025 m. balandžio 10 d.].
45. Aebi, M. F., Cocco, E. (2024). Prisons and Prisoners in Europe 2023: Key Findings of the SPACE I report. UNILCRIM 2024/1. Council of Europe and University of Lausanne. [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

https://www.researchgate.net/publication/381591061_Prisons_and_Prisoners_in_Europe_2023_Key_Findings_of_the_SPACE_I_report [žiūrėta 2025 m. kovo 13 d.].

46. Association for the Prevention of Torture (2024). *Global Report on Women in Prison. Analysis from National Preventive Mechanisms* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.apr.ch/sites/default/files/2024-12/Women%20in%20Prison%20-%20APT.pdf> [žiūrėta 2025 m. balandžio 14 d.].
47. Council of Europe Portal (n.d.) *European NPM Forum* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.coe.int/en/web/implementation/european-npm-forum> [žiūrėta 2025 m. balandžio 20 d.].
48. Quaker United Nations Office (QUNO) (n.d.) *How we work* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://quno.org/how-we-work> [žiūrėta 2025 m. balandžio 20 d.].
49. Wladasch, K. (2025). *Is there any room for vulnerability in Article 14 cases? The case law of the European Court of Human Rights* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://gmr.lbg.ac.at/is-there-any-room-for-vulnerability-in-article-14-cases-the-case-law-of-the-european-court-of-human-rights/> [žiūrėta 2025 m. balandžio 2 d.].
50. Atskira pritariantčioji Teisėjos Yudkivskos nuomonė (2017). Iš: Alexandru Enache prieš Rumuniją [EŽTT], Nr. 16986/12, [2017-10-03]. ECLI:CE:ECHR:2017:1003JUD001698612
51. Atskira iš dalies nesutinkanti Teisėjų Pinto de Albuquerque ir Bošnjak nuomonė (2017). Iš: Alexandru Enache prieš Rumuniją [EŽTT], Nr. 16986/12, [2017-10-03]. ECLI:CE:ECHR:2017:1003JUD001698612.

SANTRAUKA

Pažeidžiamų asmenų žmogaus teisių apsauga laisvės atėmimo bausmės vykdymo metu

Agnietė Ruminaitė

Magistro darbe analizuojama nėščių moterų, moterų su vaikais ir šių vaikų žmogaus teisių apsauga įkalinimo įstaigose per pažeidžiamumo koncepciją. Šiame darbe atskirai buvo atlikta analizė dėl pažeidžiamumo koncepcijos reikšmės žmogaus teisių apsaugai, nagrinėjant tarptautinius ir regioninius teisių aktus, aktualią praktiką ir mokslinius šaltinius. Nustatyta, jog pažeidžiamumo koncepcija padeda siekti faktinės, o ne formalios lygybės, atsižvelgiant į tai, jog pažeidžiamos grupės visuomenėje susiduria su iššūkiais, kurių neišspręstų nustatytas vienodas reguliavimas. Magistro darbe pastebėta, jog nors visi asmenys įkalinimo įstaigose yra pažeidžiami, pasirinktos pažeidžiamos grupės susiduria su tarpsektoriniu pažeidžiamumu, kuris reikalauja ypatingo dėmesio dėl pažeidžiamumo požymių sankirtos. Analizuojant JT ir ET standartus, skirtus įkalintų asmenų apsaugai, pastebėta, jog siekiant užtikrinti tinkamas įkalinimo sąlygas šioms grupėms yra numatyta papildoma apsauga. Tačiau vertinant šių pažeidžiamų grupių apsaugą praktikoje, vis dar yra nustatomi žmogaus teisių pažeidimai. EŽTT sprendimų, susijusių su pasirinktų pažeidžiamų grupių apsauga, nėra daug, tačiau EŽTT remiasi CPT nustatytais standartais, kuriuose išskiriamos atskiros pažeidžiamos grupės ir atkreipiamas dėmesys į komplikotą jų padėtį įkalinimo įstaigose. Pažeidžiamumo koncepcija taip pat gali padėti atpažinti pažeidžiamas grupes įkalinimo įstaigose, atsižvelgiant į specifinius pažeidžiamų grupių poreikius. Pastebėta, jog pasirinktos pažeidžiamos grupės vis dar susiduria su žmogaus teisių pažeidimais, nes dažnai jų poreikiai nėra tinkamai identifikuojami įkalinimo įstaigose.

SUMMARY

Protection of Human Rights of Vulnerable people during Imprisonment

Agnietė Ruminaitė

This master thesis analyses the protection of the human rights of pregnant women, women with children, and these children in detention facilities through the concept of vulnerability. This thesis separately analyzed the importance of the concept of vulnerability for the protection of human rights by examining international and regional legal acts, current practices, and academic literature. It was found that the concept of vulnerability helps to achieve de facto rather than formal equality, given that vulnerable groups in society face challenges that cannot be addressed by identical regulations. The master's thesis notes that although all persons in detention are vulnerable, the selected vulnerable groups face intersectional vulnerability, which requires special attention due to the overlap of vulnerability factors. An analysis of UN and EC standards for the protection of prisoners reveals that additional protection is provided to these groups in order to ensure proper conditions of detention. However, when assessing the protection of these vulnerable groups in practice, human rights violations are still identified. There are not many ECtHR judgments concerning the protection of selected vulnerable groups, but the ECtHR relies on the standards established by the CPT, which identify specific vulnerable groups and draw attention to their complicated situation in detention facilities. The concept of vulnerability can also help to identify vulnerable groups in detention facilities, taking into account the specific needs of vulnerable groups. It has been noted that selected vulnerable groups continue to face human rights violations because their needs are often not properly identified in detention facilities.